

WINPRO III

Smjernice o merama zaštite svedoka u međunarodnom pravu i pravu Republike Srbije

Stiven Burnsajd
(ekspert WINPRO III)

Oktoibar 2018

Projekat finansira
Evropska unija

Projekat implementira Northern Ireland
Co-operation Overseas (NI-CO)

**Višekorisnički program Evropske unije 2015:
„Saradnja u oblasti krivičnog pravosuđa: Jačanje zaštite svedoka u borbi
protiv organizovanog kriminala, terorizma i korupcije (WINPRO III)”**

Smernice o merama zaštite svedoka u međunarodnom pravu i zakonodavstvu Republike Srbije

Stiven Burnsajd, dipl. pravnik (pravni ekspert WINPRO III)

Ove smernice sastavljene su na temelju prethodnog dokumenta iz
projekta WINPRO II pod imenom:

Opšte smernice o merama zaštite svedoka

Najbolja evropska praksa u kontekstu Republike Srbije

Autori:

**Konsuelo Navaro i Havijer Mier (eksperti WINPRO II)
Dragoljub Stanković (lokalni ekspert)**

SADRŽAJ

SKRAĆENICE.....	2
Uvod	3
SVRHA.....	5
ODELJAK I – TEMELJ ZAŠTITE SVEDOKA.....	6
1. VREDNOST ZAŠTITE SVEDOKA	6
2. KONCEPT SVEDOKA KOME TREBA ZAŠTITA.....	7
3. PROCESNE I VANPROCESNE MERE ZAŠTITE	11
4. ZAKLJUČCI	14
ODELJAK II – ZAŠTITA SVEDOKA U ZAKONIMA REPUBLIKE SRBIJE	15
DEO 1 – PROCESNE MERE ZAŠTITE	16
1. ZAKONIK O KRIVIČNOM POSTUPKU	16
2. ZAŠTITA SVEDOKA U OSTATKU KORPUSA KRIVIČNO MATERIJALNOG PRAVA	19
3. STARANJE O SVEDOCIMA I PODRŠKA.....	20
DEO 2 – VANPROCESNE MERE	21
1. ZAKON O ZAŠTITI SVEDOKA	21
2. ZAKLJUČCI	26
ODELJAK III – MEĐUNARODNO PRAVO I STANDARDI.....	27
1. MEĐUNARODNE ORGANIZACIJE.....	27
2. PRAVA SVEDOKA	35
3. MERE ZAŠTITE SVEDOKA.....	37
4. SUDSKA STRAŽA.....	44
5. ZAŠTITA INFORMACIJA I BEZBEDNOST PODATAKA	44
6. SVEDOČENJE SAUČESNIKA - SVEDOKA SARADNIKA	45
7. IZRICANJE KAZNE SVEDOKU SARADNIKU	46
8. MEĐUNARODNA SARADNJA NA PRAVNIM PITANJIMA IZ OBLASTI ZAŠTITE SVEDOKA.....	48
ODELJAK IV – TABELA MATERIJALA	51

SKRAĆENICE

BiH	Bosna i Hercegovina
KZ	Krivični zakonik
CCTV	Interna televizija
SE	Savet Evrope
ZKP	Zakonik o krivičnom postupku
EKLJP	Evropska konvencija o ljudskim pravima
ESLJP	Evropski sud za ljudska prava
EU	Evropska unija
MKSJ	Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju
NVO	Nevladina organizacija
SG	Službeni glasnik
OEBS	Organizacija za bezbednost i saradnju u Evropi
JZ	Jedinica za zaštitu
Prep.	Preporuka
PPD	Pravila o postupanju i dokazima
RCG	Republika Crna gora
UK	Ujedinjeno kraljevstvo
UN	Ujedinjene nacije
UNODC	Kancelarija UN za pitanja droge i kriminala
WINPRO	<p>Program Evropske unije koji obuhvata tri projekta:</p> <p>IPA 2009 Regionalni program „Saradnja u oblasti krivičnog pravosuđa: zaštita svedoka u borbi protiv teškog kriminala i terorizma (WINPRO)”</p> <p>Višekorisnički program IPA 2012: „Saradnja u oblasti krivičnog pravosuđa: jačanje zaštite svedoka u borbi protiv organizovanog kriminala, terorizma i korupcije (WINPRO II)”</p> <p>Višekorisnički program IPA 2015: “Saradnja u oblasti krivičnog pravosuđa: jačanje zaštite svedoka u borbi protiv organizovanog kriminala, terorizma i korupcije (WINPRO III)”</p>

UVOD

Saradnja svedoka je od suštinske važnosti u cilju obezbeđivanja pravičnih suđenja i uspešnog podizanja optužnica u svim demokratskim zemljama koje poštuju vladavinu prava. Podrška i pomoć svedocima može imati razne oblike, na primer davanje informacija o sudskom postupanju ljudima koji nisu upoznati sa pravničkim svetom. U nekim konkretnim okolnostima, međutim, u kojima postoji jasna pretnja po svedoka, odnosno člana svedokove porodice, ta podrška može se proširiti i na pružanje zaštite.

Pružanje zaštite svedocima je uvek teško i predstavlja poseban izazov u zemljama koje su izašle iz sukoba, u kojima se možda još nije efektivno rešilo pitanje nekažnjivosti moćnih učinilaca politički ili etnički motivisanih zločina. U svakom slučaju, zaštita lica koja se spremna da svedoče u postupcima pred državnim organima predstavlja jedan od prioriteta u uspešnoj borbi protiv organizovanog kriminala, zločina protiv međunarodnog humanitarnog prava, korupcije i terorizma.

Svedoci uživaju pravo na život, slobodu i bezbednost, kao i na poštovanje privatnog i porodičnog života, što se Evropskom konvencijom o ljudskim pravima jamči svim ljudima, a čemu Ustav Republike Srbije daje prvenstvo nad svim drugim zakonima. Savet Evrope, čija je Srbija članica, usvojio je niz preporukao pravima svedoka u kojima su opisana opšta načela i mehanizmi koje države članice treba da primenjuju kako bi garantovale uživanje ovih osnovnih prava. Dva važna načela utvrđena ovim preporukama su da:

- a) Svedoke treba ispitivati na način kojim se uvažavaju njihova lična situacija, prava i dostojanstvo; kao i da
- b) Države treba da usvoje zakonske propise i formiraju praksu kojom će se obezbediti da svedoci mogu da svedoče slobodno i bez zastrašivanja.

Opšte iskustvo praktičara u pravosuđu je da svedoci, koji preuzmu na sebe da izvrše svoju građansku dužnost svedočenjem u krivičnim postupcima, mogu platiti visoku cenu za to. - što se može manifestovati kao puka neprijatnost ali često uključujuće veliku anksioznost i vervožu povezanu sa pravosudnim postupkom, autoritetom predstavnika suda i davanjem potpunih i tačnih dokaza. Svedoci se često traumatizuju ponovnim proživljavanjem strašnih iskustava, odnosno prepričavanjem događaja koji su uneli tragediju u njihovu porodicu. Nekada mogu osećati da su pod pritiskom da se tačno sete događaja koji su se desili pre mnogo godina.

U gorep slučaju, neki će osećati strah od okrivljenih ili njihovih saradnika. U slučajevima teškog kriminala, u kojima je okrivljeni u opasnosti da dobije veoma ozbiljnu kaznu, verovatno će od tih elemenata postojati percipirana pretnja po svedoka. U mnogim ovakvim slučajevima pretnja je i stvarna i pripadnici službi bezbednosti mogu da je identifikuju i opišu. Neadekvatno rešavanje pretnje može dovesti do toga da sud ne bude u mogućnosti da žrtvama obezbedi pravdu i zaštiti društvo od učinilaca. To takođe može dovesti do nepovoljnih ocena krivičnog sistema države i gubitka poverenja među građanstvom.

Važnost svedočenja kao karike u lancu svakog uspešnog krivično-pravosudnog sistema prepoznata je uvođenjem procesnih i vanprocesnih mera zaštite svedoka za koje se uspostavi da su u opasnosti zbog učestvovanja u postupku. U ovim smernicama navešće se zakonska rešenja i postupci koji prate mere zaštite; ostaje, međutim, da pravosuđe, policija, istražitelji i tužiocima treba takođe da budu svesni sopstvene odgovornosti i potrebe da doprinesu zaštiti svedoka. Tek kada svi budu uspešno davali svoj doprinos procesu,

država će moći da obezbedi suđenje koje je pravično i prema okrivljenom, kao i prema žrtvama i svedocima.

Tri uzastopna WINPRO projekta koje je finansirala Evropska komisija, a čiji su pravni eksperti dali svoj doprinos ovom radu, saraduje sa Jedinicom za zaštitu Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srbije i drugim bitnim službama, kao i sa partnerskim službama u susednim zemljama, na obezbeđivanju pomoći u osmišljavanju najdelotvornijih mera zaštite. Veoma je važno da delotvoran skup pravosudnih procedura dopunjava naporan i ponekad opasan rad JZ, kao i doprinos specijalnih jedinica policije i pravosudne policije. To znači da treba naći pravu meru u zakonskom okviru, ali i da svi praktičari u potpunosti razumeju procedure i da su spremni da ih primene.

Nadamo se da će ovaj dokument pomoći u razvoju navedenog razumevanja, kao i da će ohrabriti sve koje se ovom tematikom bave da u potpunosti koriste zakonodavne odredbe koje su im na raspolaganju.

Kris Albiston

Lider projekta WINPRO III

SVRHA

Ove smernice namenjene su svima koji se rade na nekom slučaju/predmetu, u istrazi ili na optužnici u vezi s kojima postoji svedok kome je eventualno potrebna zaštita.

Ovde ćete pronaći upućivanje na zakonski osnov zaštite svedoka, kao i na međunarodne standarde i pravo koji su podloga za domaće zakone i pravnu praksu.

Ove smernice namenjene su svima koji su na bilo koji način uključeni u podršku i zaštitu svedoka koji izlaze pred sud da svedoče, u šta spadaju sudije, tužioc, sudska straža, psiholozi, socijalni radnici i članovi NVO.

Policajci, istražitelji, tužioc i drugi u odeljku sa materijalima mogu naći materijale koji će im biti od pomoći u vođenju predmeta i postaviti okvire za buduća istraživanja i informisanje u oblasti zaštite svedoka.

Ove smernice pomažu da se:

- Definišu zakonska rešenja i načela mera zaštite svedoka.
- Utvrde važnost zaštite svedoka.
- Utvrde zakonske definicije „posebno osetljivog svedoka”, „ugroženog svedoka” i “zaštićenog svedoka”.
- Opišu kategorije svedoka i razume način na koji se svedoci profilisu i kategorizuju.
- Identifikuju svedoci kojima su potrebne mere zaštite.
- Opišu raspoložive mere zaštite i identifikuje njihova adekvatnost prema kategoriji i potrebama svedoka.
- Utvrde procesni koraci i proces podnošenja zahteva.
- Obezbede sredstva kojim bi se olakšao rad na predmetima, obuka i dalja istraživanja.

Na ovom dokumentu su radili stručnjaci iz Republike Srbije i inostranstva. Čitaocima se savetuje da povremeno ažuriraju materijale prema potrebi, naročito u pogledu nove sudske prakse ili izmena i dopuna krivičnog zakonika.

ODELJAK I – TEMELJ ZAŠTITE SVEDOKA

1. VREDNOST ZAŠTITE SVEDOKA

Raspoloživost svedoka da svedoče, kao i kvalitet svedočenja, od centralne je važnosti za sve sisteme krivičnog pravosuđa koji su u skladu sa međunarodnim standardima poštovanja ljudskih prava, konkretno sa pravom na pravično suđenje utvrđeno članom 6 Evropske konvencije o ljudskim pravima i osnovnim slobodama.

Ova obaveza državi nameće dužnost da obezbedi zaštitu svedoka i njihovog svedočenja. Zakonodavstvo, propisi i pravila koja daju ovlašćenja organizacijama nadležnim za preduzimanje radnji predstavljaju temelj svakog sistema zaštite svedoka i svedočenja. Zakon o zaštiti svedoka mora se posmatrati kao produžetak sistema krivičnog pravosuđa i mora se videti kao ispunjenje dužnosti države da zaštiti izvor dokaza neophodnih za sprovođenje vladavine prava, obezbedi adekvatne sudske odluke protiv učinilaca krivičnih dela, kao i pravično suđenje.

Zakoni koji uređuju zaštitu svedoka nalaze se u međunarodnom pravu, obavezama preuzetim iz međunarodnih sporazuma te i u republičkom zakonodavstvu i propisima; dodatne pojedinosti ovog korpusa zakonskih propisa mogu se naći u Odeljku III ovih smernica. Na lokalnom nivou se stvaraju i razvijaju putem pravila, javnih politika, prakse i procedure.

U kontekstu zakona, zaštita svedoka vrši dvojaku ulogu - kao prvo, obezbeđuje zaštitu dokaza; a kao drugo, ona čini deo dijapazona mera koje zakonodavni sistem pruža u cilju zaštite svedoka. Zakonom se sistem zaštite svedoka zadužuje zaštitom raspoloživosti dokaza i njihovim kvalitetom. To prvenstveno znači da su svedoci zaštićeni od telesne povrede i smrti, kao i da su zaštićeni od zastrašivanja koje bi moglo da umani verovatnoću iznošenja dokaza. Prikupljanje i uređenje dokaza nije uloga zaštite svedoka.

Žrtva krivičnog dela može pretrpeti fizičku, psihičku, finansijsku i društvenu štetu. U isleđivanju i sudskom gonjenju dela treba da se ostvari mogućnost ublažavanja tog gubitka - a u modernom, civilizovanom društvu postoji i dužnost umanjavanja navedene štete. Oštećeni, odnosno svedok, nalazi se u nepoznatoj situaciji - ne zna kako sistem funkcioniše i ne zna šta može sledeće da očekuje. To prouzrokuje strah - strah od postupka, strah od okrivljenog, strah od ljudi sa kojima imaju posla, kao i strah od rezultata sudskog postupka. Sistem ih može naterati da ponovo prožive traumu dok pred istražiteljem, tužiocem i sudom prepričavaju šta se dogodilo. Dugotrajan krivični postupak im ne dozvoljava da zacele rane i krenu dalje.

Najkvalitetnija svedočenja daju žrtva, oštećeni, odnosno svedok kome se pružaju psihosocijalna i praktična podrška, koji je dobro informisan i koji se ne plaši posledica iznošenja dokaza, što u sklopu vladavine prava dobijanje adekvatnih sudskih odluka čini verovatnijim. Time se i povećavaju poverenje javnosti u krivičnopravni sistem i podrška vladavini prava. Popularizacija pozitivnih gledišta i iskustava svedoka i oštećenih ohrabruje druge da prijave krivična dela i da pruže podršku licima koja istražuju i sudski gone zločine. Veća verovatnoća da će, u slučaju da počinite krivično delo, neko to prijaviti, da će slučaj biti istražen i dovesti do sudskog epiloga dovodi do smanjenja broja kriminalaca koji se odlučuju da počinu krivično delo. Strah od hapšenja i pratećih posledica igra veliku ulogu u odlukama pojedinaca da ne krše zakon. Ovakvim poboljšanjima dovodi se do pravičnijeg društva, koristi po privredu i bezbednije zajednice.

Radi se o, pravno gledano, složenoj oblasti koja nalaže zakonska rešenja u vezi sa mnogim aspektima društva. U nju spada i organizacija zaštite u veoma ozbiljnim predmetima kojima se ostvaruje veliki uticaj na javnost i koji uglavnom predstavljaju slučajeve velikog rizika po javnu bezbednost i integritet države.

Pravne posledice po državu ukoliko ne može da zaštiti iznošenje dokaza i svedoke su ozbiljne i mogu da uruše stabilnost, poverenje javnosti i vladavinu prava.

Zakon kojim se uređuje zaštita svedoka podleže preovlađujućem principu svakog sistema krivičnog pravosuđa koji se temelji na vladavini prava: mora biti pravičan. Radi se o nalaženju srednje tačke interesa između prava okrivljenog, prava svedoka i obaveze države da obezbedi iznošenje dokaza i podrži vladavinu prava. Sistem mora biti pravnički robustan, mora biti u stanju da podnese pravna preispitivanja i mora biti etički utemeljen u potrebnim međunarodnim standardima.

Uspešan sistem zaštite svedoka potrebno je zakonski rešiti tako da se bavi svim vrstama svedoka - svedocima saradnicima u kazneno-popravnim zavodima i na slobodi, i svedocima koji su nevinu posmatrači ili stručni svedoci, kao i svedocima koji su oštećeni samim krivičnim delom. Takođe mora biti u mogućnosti da se bavi rodbinom, članovima porodice i licima bliskim navedenim svedocima. Samim tim, zakonsko rešenje nužno obuhvata mnoge pravne oblasti - od ustavnog načela do praktičnih primena na aspekte života ljudi.

Zakonsko rešenje počinje navođenjem načela prema kom je država zadužena za staranje o svedocima i dokazima; ovo je važno i vidljivo obeležje građanima. Počinje se sa brigom i podrškom žrtvama/oštećenima i svedocima. U zakonskom rešenju nalaze se opšta rešenja kojima se obezbeđuje podrška i pomoć svim svedocima, čime se obezbeđuje da ne dođe do ponovne viktimizacije svedoka nepovoljnim iskustvom u okviru sistema krivičnog pravosuđa. U ove mere spadaju bitne i tačne informacije, odgovarajuće prostorije u okviru suda, mere za lokalne policijske snage i „ojačavanje mete”: u njih mogu spadati i obezbeđivanje sigurnih kuća, grupa za psihosocijalnu podršku i savetodavnih usluga iz oblasti bezbednosti. Zakonskim rešenjem moraju se primenjivati međunarodni standardi očuvanja i zaštite ljudskih prava, etički standardi i standardi ophođenja prema deci i drugim osetljivim licima.

Zakonom je takođe neophodno utvrditi procesne mere za svedoke pre, tokom i posle davanja iskaza - kako bi se obezbedilo da se svi rizici ublaže, u šta spadaju mere u vezi sa anonimnošću svedoka, upotreba video-link tehnologije, prethodno snimanje iznošenja dokaza, zaštita od prepoznavanja i zaštita podataka o ličnosti.

Na kraju, zakonom se za ključne svedoke koji učestvuju u najvažnijim predmetima i izloženi su visokom riziku od teške povrede mora obezbediti način da se očuva njihova bezbednost. Zbog toga je neophodan formalan program zaštite svedoka koji sprovode obučeni eksperti i koji mora omogućavati fizičku zaštitu, promenu prebivališta, promenu identiteta, zaštitu podataka, i koji mora podjednako funkcionisati i u kazneno-popravnim zavodima i na međunarodnom nivou.

2. KONCEPT SVEDOKA KOME TREBA ZAŠTITA

Ujedinjene nacije

Ujedinjene nacije su 1985. godine usvojile Deklaraciju o osnovnim načelima pravde za žrtve krivičnih dela i zloupotrebe vlasti (Rezolucijom Generalne skupštine 40/34).

U njoj se žrtva definiše kao lice koje je pretrpelo štetu, uključujući telesne i duševne povrede, emocionalnu patnju, materijalni gubitak ili znatno ugrožavanje osnovnih prava,

putem činjenja ili nečinjenja koja predstavljaju kršenje krivičnih zakona države članice, uključujući i one zakone kojima se zabranjuju krivična dela zloupotrebe vlasti. Izraz „žrtva” takođe obuhvata, po potrebi, i članove uže porodice i izdržavana lica neposredne žrtve i lica koja su pretrpela štetu pomažući žrtvama koje su se našle u nevolji ili sprečavajući da dođe do viktimizacije.

U njoj se navodi da prema žrtvama treba postupati sa saosećanjem i uz poštovanje njihovog dostojanstva. One imaju pravo pristupa pravosuđu i pravo da zahtevaju zadovoljenje za štetu koju su pretrpele, kako to nacionalno zakonodavstvo predviđa.

Nalaže se uspostavljanje sudskih i upravnih postupaka koji bi bili prilagođeni potrebama žrtava, što se postiže obaveštavanjem žrtava o postupku, omogućavanjem da se njihova mišljenja i stavovi saslušaju, pružanjem potrebne pomoći i umanjenjem rizika po njihovu privatnost i bezbednost, izbegavanjem nepotrebnih odlaganja i obezbeđivanjem neformalnih mehanizama rešavanja sporova ukoliko je moguće.

Evropska unija

Evropska unija donela je Direktivu EU o žrtvama - 2012/29/Evropska unija, koju su 25. oktobra 2012.god usvojili Evropski parlament i Savet Evropske unije i koja je stupila na snagu 15. novembra 2012. godine.

Za potrebe ove direktive primenjuju se sledeće definicije:

(a) „žrtva” znači:

- (i) *fizičko lice koje je pretrpelo štetu, uključujući telesnu, umnu ili emocionalnu štetu ili ekonomski gubitak koji je direktno uzrokovan krivičnim delom;*
- (ii) *članovi porodice lica čija je smrt izravno uzrokovana krivičnim delom i koji su pretrpeli štetu kao posledicu smrti tog lica;*

(b) „članovi porodice” znači *bračni drug, lice koja živi sa žrtvom u čvrstoj životnoj zajednici, u zajedničkom domaćinstvu na stabilnoj i stalnoj osnovi, direktni srodnici, braća i sestre te osobe zavisne o žrtvi;*

Savet Evrope

SE u Preporuci (2005) 9 definiše izraz „svedok” na sledeći način: *„svako lice koje poseduje informacije bitne za krivični postupak u kom je svedočio/la i/ili može da svedoči”.*

To nema veze sa njihovim statusom, odnosno formom svedočenja - direktno ili posredno, usmeno ili pismeno, u skladu sa republičkim zakonodavstvom, i definicija ne uključuje lica obuhvaćena definicijom „svedoka saradnika”.

Sam pojam „svedok” podrazumeva da će se svedoci saslušavati kada postoji verovatnoća da se preko njihovih izjava može doći do informacija u vezi sa krivičnim delom, njegovim učinocem ili bilo kakvim drugim važnim okolnostima.

Konvencija Saveta Evrope za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda ne sadrži izričitu odredbu kojom se zaštita pruža zastrašenim ili posebno osetljivim svedocima. Stoga, pravni osnov za zaštitu nalazi se u odredbama Konvencije kojima se štite osnovna ljudska prava poput prava na život, zabranu mučenja i nehumanog, odnosno ponižavajućeg postupanja, prava na slobodu i bezbednost lica, kao i u mogućnosti isključenja javnosti zbog razloga koji se smatraju neophodnim u demokratskom društvu, u interesu etike, očuvanja javnog poretka ili nacionalne bezbednosti, u slučajevima u kojima interesi maloletnika ili privatni život strana u postupku to nalaže, prava na poštovanje privatnog i porodičnog života.

Evropski sud za ljudska prava je potvrdio u predmetu Dorson protiv Kraljevine Norveške da se ova prava posebno odnose na svedoke. Samim tim interese svedoka i žrtava u načelu štite druge, supstantivne odredbe Konvencije, kojima se implicira da države potpisnice treba da organizuju svoj krivičnopravni sistem tako da se ova prava ne mogu ograničavati bez razloga.

Stoga, pojam svedoka podrazumeva svakog potencijalnog učesnika u krivičnom postupku, u šta spadaju i osumnjičeni, okrivljeni, svedoci saradnici, doušnici, prikriveni islednici, stručnjaci ili drugi.

Međunarodni krivični sud

U Međunarodnom krivičnom sudu za bivšu Jugoslaviju (MKSJ) svedoci se klasifikuju, zavisno od uloge koju je svedok odigrao u krivičnom delu, na sledeći način:

- **Žrtve, odnosno preživeli svedoci:** lica koja su preživela zločine, koja su im svedočila, odnosno lica čiji su članovi porodice bili žrtve zločina (većina svedoka). mnogi od njih još uvek pate od fizičke i psihičke traume zbog užasa kroz koji su prošli.
- **Svedoci insajderi:** lica koja su bila bliska okrivljenima i koja mogu sudu predstaviti dokaze o njihovim radnjama i stanju uma. Dokazi prikupljeni iz njihovih svedočenja često su od ključne važnosti za utvrđivanje stepena odgovornosti okrivljenih.
- **Svedoci učinioci:** lica koja se izjasne kao kriva za sva ili neka dela za koja su optužena i pristanu da svedoče u korist tužilaštva i da pomognu sudu da se utvrdi istina.

Savet Evrope svedoke u ovoj kategoriji zove „saradnicima pravde”, što predstavlja svako lice suočeno sa optužnicom za izvršenje krivičnog dela, odnosno lice osuđeno za učestvovanje u zločinačkom udruživanju sli koje se dogovorilo da saraduje sa organima krivičnog pravosuđa, konkretno da svedoči o zločinačkom udruživanju, organizaciji ili nekom drugom delu povezanom sa organizovanim kriminalom, odnosno drugim teškim kriminalom.

- **Svedoci-stručnjaci:** profesionalci koji nude svoje stručno mišljenje. Pomažu sudijama da utvrde okolnosti u kojima su krivična dela učinjena.

Identifikacija svedoka kojima su potrebne mere zaštite.

Poteškoća u kategorisanju svedoka zavisi od njihovog subjektivnog shvatanja, koje se može razlikovati od opasnosti, odnosno rizika koji stvarno postoje. Imajući ovo u vidu, svedok može pripadati jednoj od naredne četiri grupe:

- svedoci koji su pod rizikom i nisu svesni toga,
- svedoci koji su pod rizikom i svesni su toga,
- svedoci koji objektivno nisu pod rizikom ali misle da jesu,
- svedoci koji objektivno nisu pod rizikom i koji znaju da su bezbedni.

Inspektori i tužioci moraju uzeti u obzir stvarne i percipirane rizike po svedoke i obezbediti mere zaštite u slučajevima u kojima postoji stvaran rizik po svedoke.

Stoga je bitno razlikovati i definisati konkretno tri tipa svedoka:

- ugroženi svedok
- posebno osetljiv svedok
- svedok u programu zaštite - zaštićeni svedok.

Ova klasifikacija je važna jer, zavisno od toga u koju kategoriju svedok spada, on ima pravo na konkretne različite vrste mera zaštite.

Ugroženi svedok je svedok čija je lična bezbednost ili bezbednost njegove porodice dovedena u opasnost zbog njegovog učešća u krivičnom postupku, kao rezultat pretnji, zastrašivanja ili sličnih radnji koje su vezane za njegovo svedočenje.

Ova definicija pokriva ne samo one slučajeve u kojima je svedok pod pretnjom ili zastrašen, već i slučajeve u kojima svedok ima realnu osnovu za strah da bi takva opasnost verovatno proistekla iz njegovog svedočenja. Međutim, percepcija straha kod svedoka mora biti čvrsto utemeljena pre nego što se legitimno uzmu u razmatranje mere zaštite.

Stoga, moguće je da svedoci koji su potencijalno ugroženi obuhvataju žrtve i svedoke u sledećim slučajevima:

- porodično nasilje,
- rasno motivisani zločini,
- verski motivisani zločini,
- zločini počinjeni na osnovu fizičkog ili mentalnog invaliditeta,
- Homofobni i transfobni zločini,
- nasilni zločini, naročito oni koji uključuju upotrebu oružja,
- zločini povezani sa bandama, i
- žrtve i svedoci prošlog ili učestalog uznemiravanja ili zlostavljanja.

Za ugroženog svedoka specifične mere zaštite usmerene su na pružanje bezbednosti da bi njegov identitet ostao neotkriven kao i da bi se ograničilo pravo okrivljenog na uvid u spise koji se tiču svedoka. U zavisnosti od prirode same opasnosti, mere zaštite mogu predstavljati, na primer, savete o ličnoj bezbednosti, lokalne policijske patrole, fizičko obezbeđivanje kuća ili radnih mesta, odnosno kombinaciju ovih mera. Zaštita podataka o ličnosti takođe je bitna u cilju zaštite informacija koje bi mogle dovesti do identifikacije.

Posebno osetljiv svedok je svedok koji je zbog svojih godina, iskustva, načina života, pola, zdravstvenog stanja, prirode, načina ili posledica učinjenog krivičnog dela ili zbog drugih okolnosti naročito osetljiv protiv

Posebno osetljivi svedoci i žrtve obično potiču iz neke od navedenih kategorija:

- sva deca i maloletni svedoci;
- svedok koji je naročito traumatizovan događajima,
- svedok koji pati od psihološkog ili drugog mentalnog poremećaja,
- svedok teškog seksualnog krivičnog dela,
- svedok trgovine ljudima, i
- svedok sa fizičkim invaliditetom, odnosno smanjenom sposobnosti komunikacije.

Prvi zadatak je identifikovanje osetljivog svedoka kome je potrebna posebna pažnja od prvog trenutka kontakta sa krivičnim procesom. Obično policija i inspektori prvo stupe u kontakt sa tim licima. Oni treba da se fokusiraju na tehnike vođenja razgovora, razgovore o pripremama za sud i upoznavanje sa sudskim postupcima. Ako se pokrene postupak, biće potrebna podrška i tokom ročišta i u periodu odmah nakon svedočenja. U tipičnom krivičnom predmetu takve aktivnosti često traju po nekoliko meseci. Za vreme ispitivanja svedoka treba usmeriti posebnu pažnju na izbegavanje dodatnog emotivnog stresa i ponovne viktimizacije, a ispitivanje treba da se vodi, ako je to neophodno, uz pomoć stručnog lica. U svakom slučaju, stav svedoka o njegovoj osetljivosti mora se uzeti u obzir. Mora se obratiti pažnja na to da li se svedok svojevolsjno identifikuje kao takav ili okleva da prihvati navedeni status.

Osetljivi svedoci imaju pravo na jednak pristup sistemu krivičnog pravosuđa. Dok su određeni oblici invaliditeta u prošlosti mogli da isključe verodostojnost žrtve ili svedoka, sada su preduzeti koraci da bi se stvari promenile na takav način da krivičnopravni sistem omogućava veću podršku i mogućnosti za lica sa invaliditetom sve do samog suđenja, kao

i tokom samog suđenja. Konkretno mere zaštite osetljivih svedoka odnose se na pristup psihološkoj i socijalnoj podršci, kao i stručnoj pomoći i ispitivanju svedoka direktno od strane suda.

Za ugroženog svedoka i za osetljivog svedoka zakon nudi opšte mere zaštite kao što su, između ostalih, promena redosleda izvođenja dokaza na glavnom pretresu, neotkrivanje identiteta svedoka, svedočenje putem tehničkih sredstava, izvođenje dokaza prikupljenih tokom istrage na glavnom pretresu, kao i udaljavanje okrivljenog iz sudnice.

Važno je da se napomene da svedok istovremeno može biti kategorisan i kao osetljiv i ugrožen. Takav slučaj dovodi do razmatranja primene šireg dijapazona mera zaštite.

Zaštićeni svedok je svedok koji je uključen u Program zaštite svedoka.

Program zaštite, u skladu sa Zakonom o zaštiti učesnika u krivičnom postupku, pruža zaštitu i svim licima, kakav god njihov status bio u krivično-procesnom pravu, koji poseduju informacije o krivičnom delu, učiniocu i ostalim važnim okolnostima, odnosno (poseduju) obaveštajne podatke ili informacije od ključne važnosti za dokazivanje krivičnog dela, a čije bi otkrivanje izložilo navedena lica velikoj opasnosti po život, zdravlje, telesni integritet, slobodu ili imovinu većeg obima.

Program zaštite obuhvata sve mere omogućene Zakonom, koje se sprovode sa ciljem da zaštite život, zdravlje, telesni integritet, slobodu ili imovinu zaštićenog lica.

Program zaštite može da traje od prvog kontakta svedoka sa policijom do kraja života samog svedoka.

3. PROCESNE I VANPROCESNE MERE ZAŠTITE

Mere zaštite svedoka uključuju sve pojedinačne mere namenjene za zaštitu svedoka od zastrašivanja ili svih opasnih posledica njegove odluke da saraduje sa pravosudnim organima.

Postoji razlika između „zaštićenog svedoka u programu zaštite svedoka” i mera koje se sprovode van sudskog postupka, kao i mera koje sprovode sudovi u nameri da zaštite svedoke koji su u opasnosti i posebno osetljive svedoke. Procesne mere zaštite sprovodi sud i njima se obezbeđuje zaštita tokom krivičnog postupka. Program zaštite svedoka je vanprocesni mehanizam zaštite svedoka, svedoka saradnika ili povezanih lica koji su u opasnosti po život, zdravlje i slobodu i to pre, tokom, pa čak i nakon okončanja krivičnog postupka.

Procesne mere zaštite

Procesne mere predstavljaju posebna pravila za ispitivanje svedoka u krivičnom postupku kao i procesnu zaštitu posebno osetljivih svedoka, sa ciljem da se spreči njihova dalja viktimizacija. Uobičajeno je da su procesne mere definisane Zakonikom o krivičnom postupku i drugim propisima koji se bave sudskim postupcima. Procesne mere su jasno uređene kako bi zaštitile prava pojedinaca na pravično suđenje u skladu sa EKLJP, bezbednost ugroženih svedoka i dobrobit svedoka koji su, kao rezultat krivičnog dela ili nečeg drugog, pod ozbiljnim psihološkim pritiskom. Procesna zaštita treba da obezbedi da svi svedoci mogu svedočiti slobodno i bezbedno, kao i da njihovo iskustvo tokom svedočenja neće izazvati dodatnu patnju i traumu. Evropska Direktiva o žrtvama na sledeći način utvrđuje ciljeve procesne zaštite:

„Cilj je unaprediti stvarno, svakodnevno stanje miliona žrtava krivičnih dela širom Evrope u najvećoj mogućoj meri”

Žrtve se izričito stavljaju u središte pravosudnog postupka.

Ovim merama takođe treba obezbediti da posebno osetljivi i zastrašeni svedoci dobiju podršku pre suđenja, kao i tokom njega, kako bi im se pomoglo da na najbolji način predstave dokaze tokom nečega što bi moglo da bude traumatično i zastrašujuće iskustvo.

Zakoni obično nemaju ograničenja vrste krivičnih dela za koja mogu biti dozvoljene mere zaštite svedoka. U skladu s tim, mere zaštite svedoka se mogu primeniti u bilo kom krivičnom postupku ukoliko je to potrebno i neophodno.

Procesne mere zaštite se primenjuju pre, tokom i nakon sprovođenja krivičnog postupka, a u skladu sa odredbama Zakonika o krivičnom postupku. Rana identifikacija ugroženog ili posebno osetljivog svedoka je od presudnog značaja. Policijski inspektori, kao prvi koji ostvaruju kontakt sa potencijalnim svedocima, trebalo bi da odrede i identifikuju svedoke kao osetljive i ugrožene i da o tome obaveste tužioca. U toku ove faze može se pružiti socijalna, psihološka ili druga stručna pomoć **pre** podnošenja zvaničnog zahteva sudiji za prethodni postupak ili sudiji predsedniku veća na pripremnom ročištu za primenu posebnih mera. Od trenutka kada je podignuta optužnica, a u toku pripreme glavnog suđenja, stranke mogu podneti zahtev nadležnom sudiji za primenu dodatnih mera zaštite svedoka ili da opozovu mere koje je sudija već dodelio tokom faze istrage.

Postojanje i okvir procesnih mera za zaštitu svedoka i drugih lica koja tokom svedočenja mogu biti izložena zastrašivanju, moraju se posmatrati u svetlu prava na pravično suđenje koje je zagarantovano članom 6. EKLJP, u šta spada pravo da okrivljeni ispituje svedoke protiv sebe ili da naloži da se oni ispituju i da se obezbedi prisustvo i ispitivanje svedoka u njegovu korist pod istim uslovima koje važe sa svedoke protiv njega.

Ovo otvara pitanje do kojeg stepena procesne mere zaštite svedoka mogu narušiti pravo okrivljenog. Stoga je neophodno pronaći odgovarajuću ravnotežu između potrebe za primenom procesnih mera za zaštitu svedoka i ostalih učesnika u krivičnim postupcima i poštovanja prava okrivljenog na odbranu. Na primer, početna faza zahteva da svi dokazi u krivičnim predmetima moraju biti izvedeni na javnim ročištima, u prisustvu okrivljenog i u adversarijalnom postupku. Odstupanje od ovog principa je ograničeno, s obzirom da bi se moglo prekršiti pravo na pravično suđenje.

Vanprocesne mere zaštite

Vanprocesne mere podrazumevaju zaštitu svedoka osiguravanjem njegovih osnovnih sloboda i ljudskih prava od ugrožavanja, kroz primenu Programa za zaštitu svedoka u najozbiljnijim predmetima, a nižim nivoom vansudske zaštite u ostalim predmetima.

Policija i tužilaštvo moraju saradivati kako bi se svedoci kojima je potrebna vanprocesna zaštita identifikovali što ranije tokom istrage, kao i da bi se izvršila pravilna procena i gradiranje rizika. Od suštinske je važnosti da informacije, odnosno korišćeni obaveštajni materijal, budu najvišeg mogućeg kvaliteta, kao i da se prati i zabeleži propisan proces procene rizika.

Vanprocesna zaštita je uglavnom skupa i dugotrajna, te je od ključne važnosti postupak procene kome se takav nivo zaštite dodeljuje.

Model komisije

Većina država u kojima ovakav formalni sistem zaštite svedoka postoji utemeljila ga je zakonodavnim putem - često i uz ustavnu obavezu zaštite svedoka. Neke države imaju i javnu politiku za temelj uređenja sistema. Od zemlje do zemlje se takođe veoma može razlikovati i metodologija. Iako postoje modeli i smernice koje su sastavila međunarodna

tela, važno je da izabrani sistem odražava kulturološki i pravni istorijat date države. Najuvreženiji je Model komisije.

Ovaj model se temelji na zakonodavstvu, i poseduje prednost modela utemeljenih u zakonodavstvu u smislu da su uređeni zakonom i da je potrebno preduzeti zakonodavne mere kako bi se oni izmenili, odnosno uklonili, što daje stabilnu osnovu za zaštitu svedoka. Stabilnost utemeljena u zakonodavstvu, međutim, sa sobom nosi i problem manjka fleksibilnosti, a naročito je u zaštiti svedoka nemoguće predvideti svaku situaciju i zakonom urediti pravila prema kojim će se date situacije rešavati. Stoga je bitno da zakonodavstvo uredi program ali i da ostavi prostora za fleksibilnost i rešavanje neuobičajenih situacija.

Model komisije koristi utvrđeni organ, odnosno ljude skupljene iz različitih službi koji formiraju komisiju ili odbor koji donosi odluku koga treba primiti u program i, uopšteno govoreći, odobrava primenu mera zaštite. U komisiju su obično uključeni predstavnik pravosuđa, neko iz tužilaštva, kao i neko iz same jedinice za zaštitu svedoka. Mogu biti uključeni i drugi nezavisni članovi iz drugih disciplina. Važno je napomenuti da članovi komisije namaju konkretna operativna saznanja, niti odgovornost za pojedine predmete, odnosno slučajeve. Metodologija zaštite je tematika za samu jedinicu za zaštitu svedoka; komisija se bavi načelima i zakonima nadležnim za program.

Potreban je organ - obično je u pitanju tužilaštvo - da identifikuje svedoka u ozbiljnoj opasnosti i popunjava izveštaje kojim se obrazlaže zahtev. To tera tužilaštvo i policiju da se ozbiljno pozabave kriterijumima i obezbeđuje doslednu primenu pravnih standarda za prijem u program, a i rešava pitanje podobnosti pojedinačnog svedoka za preuzimanje odgovornosti i efekata prisustva u programu.

Ovaj način ima prednost postojanja nezavisnog inputa u postupak, kao i inputa od pravosudnih organa; rešava se pitanje balansiranja između tužilaštva i okrivljenog, i obezbeđuje da načelo pravičnog suđenja prožima ovaj deo sistema krivičnog pravosuđa. Takođe, ovaj način predstavlja i značajnu zaštitu od korupcionog rizika, a njime se obezbeđuje da se sva ovlašćenja ne nalaze u jednoj službi, odnosno kod jednog lica. Utemeljenje u republičkom zakonodavstvu obezbeđuje da javnost može da se uveri da sistem radi na nezavistan i pravičan način, kao i da probudi svest u javnosti da postoji dužnost države da štiti svedoke i da država tu dužnost ispunjava.

Vanprocesna zaštita je sistem koji se temelji na pristanku, odnosno ugovornoj obavezi; to jest, zaštićeno lice mora pristati da učestvuje u programu zaštite svedoka, te i navedeno lice i jedinica za zaštitu svedoka preuzimaju određene odgovornosti i zaduženja, što se utvrđuje pismenim sporazumom između ovih sporazumnih strana.

U zakonodavstvu se navode vrste mera zaštite koje se mogu usvojiti, uslove za njihovu primenu i kriterijume za prihvatanje svedoka, postupak koji se primenjuje kod prijema, odnosno bilo kakve promene okolnosti za zaštićeno lice, organ nadležan za sprovođenje programa - što je obično nezavisna jedinica za zaštitu svedoka, trajanje programa i način okončanja programa, prava i obaveze sporazumnih strana, poverljivost rada programa - uključujući i spisak kazni za kršenje načela poverljivosti, slučajeve u kojima se - i na koji način - mere zaštite sprovode po hitnom postupku (ovo je od ključne važnosti za ovaj model jer je komisiji potrebno određeno vreme da donese odluku), komandni lanac jedinice za zaštitu svedoka i način njenog finansiranja (koji se obično rešava preko policije) i utvrđivanje - ukoliko je neophodno - dužnosti drugim organima da pomognu jedinici za zaštitu svedoka, kao i ovlašćenje samoj jedinici da postupa i na međunarodnom planu.

Sprovođenje zaštite svedoka na ovaj način zahvata mnogo sredstava i jasno je da je ovaj metod odgovarajući samo u predmetima koji se bave krivičnog gonjenja teških krivičnih dela, predmetima u kojima je zaštićeno lice u velikoj opasnosti of pretrpljenja teških

povreda, i slučajevima u kojima lica pristanu da uđu u program i u stanju su da izdrže promene i procese koje taj čin podrazumeva.

Zakonom se takođe mora utvrditi podela ovlašćenja između komisije, tužilaštva i jedinice za zaštitu svedoka. Zaštita svedoka treba da bude odvojena od istražnih radnji i neutralna po pitanjima istrage, treba da bude tajna i treba da poseduje formacijsku nezavisnost od redovne policije i državnog tužilaštva.

Modelom komisije obezbeđuje se neutralnost vanprocesnih mera zaštite svedoka, što koristi sistemu zaštite svedoka, prijem ljudi u program vrši se prema prethodno utvrđenim kriterijumima, i to dosledno umesto proizvoljno, održava se podela ovlašćenja organa i službi, obezbeđuje se objektivnost i nezavisnost odluka od tužilaštva nakon prijema i procene inputa tužilaštva o važnosti predmeta i dokaza koje svedok nudi, sistemu krivičnog pravosuđa se omogućava da se osloni na nezavistan sistem zaštite svedoka kojim se ne nagrađuju zaštićena lica niti se i na koji način menjaju njihovi dokazi.

Kad se propisno zakonski implementira ovaj model je efikasan, u skladu je sa međunarodnim standardima i pruža sigurnost pravosuđu i javnosti.

4. ZAKLJUČCI

Dalja diskusija o međunarodnom pravnom osnovu za mere zaštite predstavljena je u Odeljku III ovih smernica.

Odeljak II bavi se konkretnim zakonima i praksom na lokalnom nivou.

ODELJAK II – ZAŠTITA SVEDOKA U ZAKONIMA REPUBLIKE SRBIJE

Prema zakonu Republike Srbije, zaštita svedoka se obezbeđuje procesnim i vanprocesnim merama zaštite. Procesne mere sadržane su u Zakoniku o krivičnom postupku (iz 2011.g). Pored toga, u Krivičnom zakoniku se mogu naći druge mere zaštite, kao i u Zakonu o organizaciji i nadležnosti državnih organa u postupcima protiv ratnih zločina, Zakonu o organizaciji i nadležnosti državnih organa u borbi protiv organizovanog kriminala i ostalim zakonima.

Prema ZKP-u, organ koji vodi optužnicu ima obavezu da zaštiti oštećenog, odnosno svedoka od uvrede, pretnje i svakog drugog napada. U njemu je takođe definisan i „posebno setljiv svedok” kao svedok koji je, s obzirom na uzrast, životno iskustvo, način života, pol, zdravstveno stanje, prirodu, način ili posledice izvršenog krivičnog dela, odnosno druge okolnosti slučaja posebno osetljiv protiv Ovi svedoci imaju pravo na zastupnika pred zakonom i zaštitu pri iznošenju dokaza. Zakon takođe identifikuje svedoke čiji su životi, zdravlje, telesni integritet, sloboda ili imovina u opasnosti zbog svedočenja ili iznošenja informacija od značaja za dokazivanje krivičnog dela. Ovi svedoci postaju „zaštićeni svedoci” i sud može odrediti da se njihov identite ne sme otkriti javnosti ili, u izuzetnim slučajevima, ni odbrani.

Vanprocesne mere zaštite uređene su Zakonom o zaštiti učesnika u krivičnom postupku, usvojenom 2005. godine.

Ovim zakonom utvrđuje se program zaštite kojim se obezbeđuje zaštita i pomoć učesnicima u krivičnom postupku i njima bliskim osobama čiji su životi, zdravlje, telesni integritet, sloboda ili imovina u opasnosti zbog svedočenja ili iznošenja informacija od značaja za dokazivanje krivičnog dela.

Krivični zakonik suočen je sa pretnjom organizovanog kriminala, što nalaže usvajanje odgovarajućih zakonskih rešenja koja omogućavaju otkrivanje i iznošenje dokaza o krivičnim delima koje čine grupe, odnosno udruženja i druge kriminalne grupacije. Istovremeno, njime se mora jamčiti poštovanje ljudskih prava i sloboda svih učesnika u krivičnom postupku. Zakonodavstvom skoro svih država predviđena je opšta obaveza kojom se nalaže da svi građani moraju svedočiti u krivičnim postupcima. Uprkos sve većoj važnosti drugih načina utvrđivanja činjenica putem tehnologije i naučnih dostignuća, svedočenja ostaju od ključne važnosti u velikom broju krivičnih postupaka.

Postoje razni oblici zastrašivanja svedoka i isti se mogu podeliti u dve osnovne grupe: aktivni i implicitni. Pretnje, odnosno nasilje nad svedokom ili potencijalnim svedokom je čin *aktivnog* zastrašivanja, sa ciljem da se oni spreče da svedoče ili da se nateraju da promene sadržaj izjave na način koji odgovara interesima lica koje vrši zastrašivanje. *Implicitno* zastrašivanje je prinuda bez preduzimanja stvarnih radnji usmerenih ka zastrašivanju konkretnog svedoka - već proizilazi iz reputacije konkretnog lica ili kriminalne grupacije u sprezi sa ranijom upotrebom nasilja.

Stoga, kada se radi o implicitnom zatrašivanju, izvor straha koji utiče na svedoka proizilazi iz ranijeg ponašanja pojedinca, odnosno kriminalne grupacije. Takvim zastrašivanjem ostvaruje se negativan uticaj na ukupni krivičnopravni sistem, kao i na društvo u celini. Njime se smanjuje poverenje pripadnika određenog društva u sposobnost državnih organa da ih zaštite, da se bore protiv kriminala i da kazne učinioce. U ovakvim situacijama građani mogu da zaključe da država ne može da ih zaštiti i da je najbolja opcija izbegavati bilo kakvu saradnju sa policijom, tužilaštvom ili sudom, ne otkrivati sve što znaju u vezi sa učinjenim krivičnim delom, kako ne bi naljutili pripadnike kriminalne grupacije.

Stoga, upotreba zaštite svedoka kako bi se obezbedile odgovarajuće sudske odluke gradi poverenje kod građana, unapređuje ugled i delotvornost sistema krivičnog pravosuđa i podupire vladavinu prava.

DEO 1 – PROCESNE MERE ZAŠTITE

1. ZAKONIK O KRIVIČNOM POSTUPKU

ZKP propisuje zaštitu svedoka Poglavljem VII, *Dokazi*, potpoglavljem (b) *Ispitivanje svedoka* i u okviru ovog potpoglavljem *Zaštita svedoka* počev od člana 102.

U članu 91 Poglavlja VII navedena je definicija **pojma svedoka**: *Svedok je lice za koje je verovatno da će dati obaveštenja o krivičnom delu, učiniocu ili o drugim činjenicama koje se utvrđuju u postupku.*

Potpoglavlje u vezi sa zaštitom svedoka počinje sa osnovnom zaštitom utvrđenom članom 102 ZKP-a da je *organ postupka dužan da oštećenog ili svedoka zaštititi od uvrede, pretnje i svakog drugog napada*. Učesnika u postupku ili drugo lice koje pred organom postupka vređa oštećenog ili svedoka, preti mu ili ugrožava njegovu bezbednost, javni tužilac ili sud će opomenuti, a sud ga može i novčano kazniti do 150.000 dinara.

U članu 103 ZKP uvodi pojam **Posebno osetljivog svedoka**. Posebno osetljiv svedok je svedok koji je *s obzirom na uzrast, životno iskustvo, način života, pol, zdravstveno stanje, prirodu, način ili posledice izvršenog krivičnog dela, odnosno druge okolnosti slučaja posebno osetljiv protiv*

Pored posebno osetljivog svedoka, na sličan način takođe se utvrđuje i pojam **Zaštićenog svedoka**, *svedoka koji bi davanjem iskaza ili odgovorom na pojedina pitanja sebe ili sebi bliska lica izložio opasnosti po život, zdravlje, slobodu ili imovinu većeg obima*. U ovom slučaju sud može rešenjem o određivanju statusa zaštićenog svedoka odobriti jednu ili više mera posebne zaštite.

S tim u skladu, novi ZKP utvrđuje dva tipa svedoka:

- Posebno osetljivi svedok (članovi 103 i 104)
- Zaštićeni svedok (član 105 do člana 112)

Rešenje o određivanju statusa posebno osetljivog svedoka donosi javni tužilac, predsednik veća ili sudija pojedinac. Posebno osetljivom svedoku može se postaviti branilac/punomoćnik po redosledu sa spiska advokata i na njega takođe mogu da se primene različiti načini ispitivanja.

Član 104 utvrđuje pravila ispitivanja posebno osetljivog svedoka:

- Posebno osetljivi svedok može dobiti punomoćnika u skladu sa rasporedom advokata.
- Samo preko organa postupka posebno osetljivom svedoku mogu postavljati pitanja, što znači da samo sudija i tužilac u postupku kao i policija koja sprovodi istragu mogu da ispituju osetljivog svedoka. Ispitivanje se može obaviti uz pomoć psihologa, socijalnog radnika ili drugog stručnog lica, o čemu odlučuje organ postupka.

- Posebno osetljivi svedok se može ispitati van sudskih prostorija i upotrebom tehničkih sredstava za prenos slike i zvuka. ZKP dozvoljava da se posebno osetljivi svedok ispita upotrebom tehničkih sredstava za prenos slike i zvuka i to bez prisustva stranaka i drugih učesnika u postupku u prostoriji u kojoj se svedok nalazi.
- Posebno osetljivi svedok može se ispitati i u svom stanu ili drugoj prostoriji, odnosno u ovlašćenoj instituciji koja je stručno osposobljena za ispitivanje posebno osetljivih lica.
- Posebno osetljivi svedok ne može biti suočen sa okrivljenim, osim ako to sam okrivljeni zahteva, a organ postupka to dozvoli, vodeći računa o stepenu osetljivosti svedoka i o pravima odbrane.

Pojam zaštićenog svedoka utvrđen je članom 105 ZKP, ako postoje okolnosti koje ukazuju da bi svedok davanjem iskaza ili odgovorom na pojedina pitanja sebe ili sebi bliska lica izložio opasnosti po život, zdravlje, slobodu ili imovinu većeg obima, sud može rešenjem o određivanju statusa zaštićenog svedoka odobriti jednu ili više mera posebne zaštite. Sud može odrediti status zaštićenog svedoka po službenoj dužnosti, na zahtev javnog tužioca ili samog svedoka. Ne postoji odredba o pravu žalbe na ovu odluku; ipak, član 107 ističe da okrivljeni i odbrana moraju imati mogućnost da traže opravdanost primenjene mere zaštite.

Odredba člana 106 ZKP uređuje mere posebne zaštite za ugroženog i zaštićenog svedoka:

- Identitet zaštićenog svedoka se ne otkriva javnosti i u posebnim slučajevima okrivljenom i njegovom braniocu.
- Kada se svedoku odredi status zaštićenog svedoka, isključuje se javnost.
- Odluka kojom se određuje status *zaštićenog svedoka* sadrži pseudonim zaštićenog svedoka, trajanje mere i način primene: izmena ili brisanje iz evidencije podataka o identitetu svedoka, prikrivanje izgleda svedoka, ispitivanje iz odvojene prostorije uz izmenu glasa, ispitivanje uz upotrebu tehničkih sredstava za prenos i izmenu zvuka i slike.
- Mera posebne zaštite kojom se okrivljenom i njegovom braniocu uskraćuju podaci o identitetu zaštićenog svedoka sud može odrediti *izuzetno* ako nakon uzimanja izjava od svedoka i javnog tužioca utvrdi da je život, zdravlje ili sloboda svedoka ili njemu bliskog lica u toj meri ugrožena da to opravdava ograničenje prava na odbranu i da je svedok verodostojan. Štaviše, prilikom odlučivanja o merama posebne zaštite iz st. 1. i 2. ovog člana sud će voditi računa da se određuje teža mera samo ako se svrha ne može postići primenom blaže mere.

Ipak, Identitet zaštićenog svedoka sud će otkriti okrivljenom i njegovom braniocu najkasnije 15 dana pre početka glavnog pretresa.

Odredba člana 106 privlači pažnju pošto ograničava anonimnosti svedoka najkasnije do 15 dana pre početka glavnog pretresa, dok se primećuje težnja u sudskoj praksi Evropskog suda za ljudska prava kao i u preporukama Saveta Evrope da se obezbedi anonimnost zaštićenih svedoka tokom čitavog krivičnog postupka.

U svojoj sudskoj praksi vezanoj za anonimne svedoke ESLJP razvio je test balansiranja, prema kome član 6 koji utvrđuje pravo na „pravično suđenje“ optuženom nije prekršen, ukoliko se ustanovi da „nedostacima kojima odbrana podleže postoji dovoljna protivteža u postupcima pravosudnih organa“. Da bi se uspostavila protivteža nedostacima nastalim zbog anonimnosti svedoka, odbrani mora da se omogući osporavanje dokaza koje je pružio anonimni svedok, kao i da joj se da prilika da dovede u pitanje pouzdanost iskaza

svedoka. To bi moglo da se postigne tako što bi odbrana svedoku postavljala pitanja (izuzev pitanja koja bi mogla da otkriju identitet svedoka) i tako što bi se obezbedilo da na ta pitanja bude odgovoreno.

ZKP u članu 110 utvrđuje i čuvanje podataka o zaštićenom svedoku prema principu „stroge poverljivosti“ i ustanovljava proceduru s ciljem da se svedoku dodeli pseudonim i da se sa svim informacijama u vezi sa svedokom postupa poverljivo.

Sveukupno, sledeće mere zaštite su navedene u ZKP-u Srbije:

- isključenje javnosti
- izmena, brisanje iz evidencija ili zabrana objave podataka o identitetu svedoka
- povlačenje podataka o identitetu svedoka
- ispitivanje svedoka pod pseudonimom
- prikrivanje izgleda svedoka
- svedočenje iz posebne prostorije uz sredstva za izmenu glasa svedoka
- ispitivanje svedoka koji se nalazi u posebnim prostorijama, izvan sudnice, na drugom mestu ili u inostranstvu, uz pomoć tehničkih uređaja za prenos slike i zvuka, uz moguću izmenu zvuka i slike.

Navedene mere se mogu zahtevati pojedinačno ili kombinovano.

U članu 112 navedeno je da se odredbe članova 105 do 111 ZKP-a, koji utvrđuju zaštitu svedoka, podjednako odnose na zaštitu prikrivenih islednika, veštaka, stručnih konsultanata i stručnjaka. Članovi 183-187 uređuju posao prikrivenih islednika i uključuju zasebnu odredbu koja dozvoljava takvim islednicima da svedoče anonimno.

Dodatna bezbednosna razmatranje iz ZKP

ZKP takođe sadrži dodatna bezbednosna razmatranja, koja se mogu primeniti u cilju zaštite osetljivih i ugroženih svedoka:

- Isključivanje javnosti od strane sudija kako bi se, između ostalog, zaštitio interes maloletnika ili svedoka;
- Zaštita svedoka od uvreda, zastrašivanja, pretnji i napada. U slučaju ozbiljnih pretnji, sudija će obavestiti tužioca radi preduzimanja krivičnog gonjenja, a može takođe i naložiti policiji da preduzme sve razumne i neophodne mere da zaštiti svedoka.
- Ograničenja pri saslušanju kada je svedok oštećeni u delu seksualnog delikta.

Svedoku je garantovana pre svega zaštita od nasilja organa postupka, pa je tako zabranjena i kažnjiva svaka primena mučenja, nečovečnog i ponižavajućeg postupanja, sile, pretnje, prinude, obmane, medicinskih zahvata i drugih sredstava kojima se utiče na slobodu volje ili iznuđuje priznanje ili kakva druga izjava ili radnja od okrivljenog ili drugog učesnika u postupku. Postupanje suprotno ovoj odredbi povlači krivičnu odgovornost, jer preduzimanjem ovih radnji se ostvaruju obeležja krivičnog dela, npr. krivičnog dela iznuđivanja iskaza ili kvalifikovani oblik zlostavljanja i mučenja.

Postoje mere zaštite koje proizilaze iz ovlašćenja suda u rukovodjenju krivičnog postupka, kojim se može postići određeni nivo zaštite svedoka. Ove mere obuhvataju mere za nesmetano vodjenje krivičnog postupka i mere u rukovodjenju glavnog pretresa. Domet ovih mera je, međutim, ograničen jer se tiču samo onih potencijalnih opasnosti za svedoke koje bi proizašle u toku samog krivičnog postupka. Jedna od tih mera je zabrana prilaženja, sastajanja ili komuniciranja okrivljenog sa određenim licem, koja se obično izriče kada su u pitanju oštećeni kao svedoci, te posebno osetljivi svedoci.

Odredjivanje pritvora prema okrivljenom može se posmatrati i u kontekstu zaštite svedoka kod činjenice da je jedan od osnova za njegovo odredjivanje postojanje mogućnosti da okrivljeni ometa postupak tako što bi uticao na oštećene i svedoke. U praksi, postojanje okolnosti da će okrivljeni uticati na svedoke, oštećene, često proizilazi iz postojanja dokaza o ranijim pokušajima da okrivljeni počini krivično delo u pokušaju da dođe do svedoka ili ranije prinude. Član 211 stav 1, tačka 2 ZKP uređuje određivanje pritvora okrivljenom ukoliko „postoje okolnosti koje ukazuju da će uništiti, sakriti, izmeniti ili falsifikovati dokaze ili tragove krivičnog dela ili ako osobite okolnosti ukazuju da će ometati postupak uticanjem na svedoke, saučesnike ili prikrivače”.

Zaštita svedoka tokom glavnog pretresa se pruža na jedan uopšten način na osnovu utvrdjene dužnosti suda da ugled i sigurnost stranaka i drugih učesnika u postupku (svedoka i oštećenih) zaštititi od uvrede, pretnje i svakog drugog napada, kao i na osnovu ovlašćenja suda da po potrebi za vreme izvodjenja dokazne radnje, pa i dokazne radnje davanja iskaza svedoka ili oštećenog udalji okrivljenog iz sudnice (član 369 i 371. ZKP).

Osim toga, Sudsko veće može, izuzetno, shodno odredbi člana 390. stav 3 ZKP, odlučiti da se optuženi privremeno udalji iz sudnice, ako saoptuženi ili svedok odbija da daje iskaz u njegovom prisustvu ili ako okolnosti ukazuju da njegovo prisustvo utiče na navedena lica. Po povratku okrivljenog u zasedanje, pročit će mu se iskaz saoptuženog, odnosno svedoka i isti ima pravo da postavlja pitanja saoptuženom, odnosno svedoku.

Takođe u vezi sa zaštitom svedoka, član 300 ZKP-a o prisustvu dokaznim radnjama utvrđuje da u *postupcima za krivična dela za koja je posebnim zakonom određeno da postupa javno tužilaštvo posebne nadležnosti, javni tužilac može ispitati svedoka i bez pozivanja osumnjičenog i njegovog branioca da prisustvuju ispitivanju ako oceni da njihovo prisustvo može uticati na svedoka*. Ova odredba omogućuje svedoku više sigurnosti, izbegavajući suočavanje lica u lice sa optuženim tako što dozvoljava ispitivanje svedoka bez pozivanja osumnjičenog. Da bi se ograničio rizik da se iskazi svedoka koriste kao dokazi na suđenju u slučajevima kada odbrana nije imala nijednu priliku da unakrsno ispita ili postavi pitanja svedoku, u članu se dodaje da se u tom slučaju sudska odluka ne može zasnivati isključivo ili u odlučujućoj meri na tom iskazu svedoka.

Još jedna opšta odredba koja štiti svedoka u predistražnom i prethodnom postupku uređena je članom 100 ZKP. Na osnovu ove odredbe, radnja prepoznavanja obavlja se na način da lice koje je predmet prepoznavanja ne može da vidi svedoka, niti svedok može da vidi to lice pre nego što se pristupi formalnom prepoznavanju.

2. ZAŠTITA SVEDOKA U OSTATKU KORPUSA KRIVIČNO MATERIJALNOG PRAVA

Krivičnim zakonikom Republike Srbije (u daljem tekstu KZ) inkriminisana su ponašanja kojim bi se ugrozila zaštita svedoka u krivičnom postupku. Ova krivična dela pripadaju grupi krivičnih dela koja za svoj objekt imaju nesmetano obavljanje pravosudne funkcije, a to su krivična dela protiv pravosuđa.

Sprečavanje i ometanje dokazivanja predviđeno je članom 336 KZ RS i stavom 1 ovog člana se predviđa da će se kazniti zatvorom od šest meseci do pet godina lice koje svedoku ili veštaku ili drugom učesniku u postupku pred sudom ili drugim državnim organom učini ili obeća poklon ili drugu korist, ili prema njemu primeni silu ili pretnju u nameri da to lice davanjem lažnog iskaza ili nedavanjem iskaza utiče na ishod postupka i kažnjivo je zatvorskom kaznom u trajanju od šest meseci do pet godina.

U članu 337 KZ inkriminiše se povreda tajnosti postupka, pa zakon u stavu 1. predviđa opštu zaštitu postupka navodeći da će se *lice koje neovlašćeno otkrije ono što je saznalo u sudskom, prekršajnom, upravnom ili drugom zakonom propisanom postupku, a što se po*

zakonu ne može objaviti ili je odlukom suda ili drugog nadležnog organa proglašeno kao tajna, kazniti novčanom kaznom ili zatvorom do jedne godine.

Stavom 3. krivičnog dela *Povrede tajnosti postupka* predviđa se inkriminisanje radnji kojima bi se direktno i isključivo ugrozila zaštita svedoka u krivičnom postupku. Tako će se lice koje neovlašćeno otkrije podatke o identitetu ili lične podatke lica zaštićenog u krivičnom postupku ili posebnim programom zaštite, kazniti zatvorom do tri godine, a težom kaznom će se kazniti ako usled vršenja dela iz stava 3. ovog člana nastupe teške posledice po zaštićeno lice ili je krivični postupak bio onemogućen ili u znatnoj meri otežan, učinilac će se kazniti zatvorom od šest meseci do pet godina.

KZ takođe predviđa da se svedok može ispitati putem video-konferencijskog linka ukoliko nije moguće obezbediti prisustvo svedoka, odnosno oštećenog na suđenju.

Zakon o organizaciji i nadležnosti državnih organa u postupku za ratne zločine

Ovaj zakon takođe sadrži identičnu odredbu o mogućem ispitivanju svedoka putem video linka u članu 14, stav 1. i 2

Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica

Ovim zakonom dozvoljeno je ispitivanje maloletnog svedoka putem video linka, što je odredba zaštitene prirode.

3. STARANJE O SVEDOCIMA I PODRŠKA

Socijalne, psihološke i profesionalne mere tužilaštva

Kada se utvrdi da se radi o posebno osetljivom svedoku, tužilac će obavestiti organ nadležan za socijalno staranje radi preduzimanja radnji propisanih zakonom. Tužilac ili sud mogu zahtevati ovu pomoć, što zavisi od faze u postupku. Tokom faze istrage tužilac bi trebalo da bude ovlašćeno lice koje zahteva ovakvu pomoć. Tokom glavnog pretresa i tužilac i sud takođe mogu da zatraže ovu pomoć. U tom pogledu ZKP ne zabranjuje tužiocu da u fazi glavnog pretresa, pre podnošenja predloga sudu za pružanje mere zaštite zatraži ovakvu pomoć.

U Republici Srbiji postoji nekoliko ustanova socijalnog staranja koje se mogu konsultovati

Postoji mali program za podršku svedocima i žrtvama u okviru odeljenja za ratne zločine, osnovan 2006. Ova služba daje informacije svedocima o sudskom postupku, pruža pomoć svedocima i pruža psihološku i emocionalnu podršku posebno osetljivim svedocima. U dodatku, služba obezbeđuje pratnju svedocima pre početka suđenja i drži ih u odvojenom delu sudske zgrade. Službe za podršku svedocima ovog tipa se uvode širom mreže sudova u Srbiji.

U cilju obezbeđivanja sigurnosti svedoka, lokalna policija takođe pruža pomoć u vidu pratnje svedoka do zgrade suda, kao i procenom rizika o realnoj opasnosti sa kojom se svedok može suočiti kao rezultat svoje spremnosti da svedoči.

Uopšteno govoreći, Služba za zaštitu u praksi pruža sledeće oblike pomoći:

- Inicijalni kontakt sa svedokom putem telefona (pre davanje izjave odnosno neposredno nakon upućivanja pismenog poziva za davanje izjave prema proceni postupajućeg tužioca) u svrhu:

- Procene potreba i stanja svedoka;
- Pomoći odnosno podrške prilikom organizovanja dolaska svedoka u tužilaštvo;
- Prijem svedoka pri dolasku u tužilaštvo pre davanja izjave;
- Psihološka priprema svedoka u prostorijama tužilaštva pre davanja izjave;
- Prisustvo tokom davanja izjave, u skladu sa uputstvima tužioca i zavisno od procene potreba svedoka;
- Psihološka podrška neposredno nakon davanja izjave;
- Nadgledanje efekata davanja izjave na svedoka (telefonski poziv: u načelu 15 dana nakon davanja izjave, nekada i ranije, zavisno od procene potreba svedoka za kojeg je zahtevano angažovanje).

Kontaktiranje službenika za podršku svedocima je posebno poželjno kada je svedok procenjen nakon inicijalnog kontakta putem telefona kao naročito osetljiv i/ili nestabilan.

Takođe, posebnu pažnju u pogledu pomoći i podrške zaslužuju maloletna lica i žrtve seksualnog nasilja. Prisustvo službenika za podršku svedocima se posebno preporučuje prilikom saslušanja navedenih kategorija svedoka.

DEO 2 – VANPROCESNE MERE

1. ZAKON O ZAŠTITI SVEDOKA

Poseban sistem formalne zaštite svedoka kao posebnog svojstva borbe protiv organizovanog kriminala i terorizma uveden je u pravni sistem Republike Srbije Zakonom o zaštiti učesnika u krivičnim postupcima, usvojenom 2005.g i objavljenom u „Službenom glasniku” br. 85/5.

Ovim zakonom uređuje se vanprocesna zaštita učesnika u krivičnim postupcima kroz sprovođenje programa zaštite u kojima su utvrđeni uslovi i postupci za produžetak zaštite i pomoći učesnicima u krivičnim postupcima i bliskim licima koja su zbog davanja iskaza ili obaveštenja značajnih za dokazivanje krivičnog dela izloženi opasnosti po život, zdravlje, telesni integritet, slobodu ili imovinu (Član 1).

Ove mere su na raspolaganju licima koja su svedoci najtežih krivičnih dela, pri čemu i postoji velika verovatnoća kredibilnog rizika po svedoke. Krivična dela navedena su u članu 5:

- dela protiv ustavnog uređenja i bezbednosti;
- dela protiv čovečnosti i drugih dobara zaštićenih međunarodnim pravom;
- organizovanog kriminala.

Dokazi iz svedokovog iskaza moraju svedočiti ili predstavljati dokaz bez kog bi bilo znatno otežano ili nemoguće dokazivanje navedenih krivičnih dela.

Ovo zakonodavno rešenje vanprocesne mere zaštite učesnika u krivičnim postupcima sužava na tri kategorije krivičnih dela. Time se stvara situacija u kojoj je nemoguće sprovesti zaštitu svedoka drugih „teških” krivičnih dela, čak i u slučaju dela za koja je zaprećena najstroža kazna i kod kojih bi mogao da se javi sličan rizik ili opasnost od navodnog učinioca. Ovo usko polje sprovođenja je neobično jer mnoge države koriste

programe zaštite svedoka za dela kod kojih je minimalna zaprećena kazna iznad određene vrednosti, na primer 5 i više godina.

U članu 3 utvrđene su tri definicije za potrebe zakona:

- **učesnik u krivičnom postupku je:** osumnjičeni, okrivljeni, svedok saradnik, svedok, oštećeni, veštak i stručno lice.
- **blisko lice** je lice za koje učesnik u krivičnom postupku zahteva uključenje u Program zaštite;
- **zaštićeno lice** je lice uključeno u Program zaštite.

Program zaštite može se sprovesti pre, u toku i nakon pravnosnažnog okončanja krivičnog postupka, prema učesniku u krivičnom postupku i bliskim licima. Kada se svedok ili blisko lice uključe u program zaštite, definišu se kao zaštićena lica.

Zakonom se takođe obezbeđuje zaštita licima koja su ranijim sudskim odlukama upućena na odsluženje zatvorske kazne, a svedoče u krivičnom postupku, u slučaju da lice nakon davanja iskaza može biti izloženo opasnosti po život, zdravlje, telesni integritet, slobodu ili imovinu. Ovo se može razumeti kao zaštita saradnika pravde (mada se taj izraz ne koristi u zakonu).

Ministar pravde je 7. marta 2006.g. usvojilo Pravilnik o načinu sprovođenja mera zaštite nad licima koja su na odsluženju zatvorske kazne. Pravilnikom je predviđena obaveza Ministra pravde da u okviru Uprave za izvršenje krivičnih sankcija formira specijalno odeljenje za zaštićena lica, kojim bi se upravljano odvojeno od normalnih struktura kazneno-popravnog zavoda.

Državni organi i službenici koji se bave zaštitom svedoka moraju delovati hitno.

1.1 Jedinica za zaštitu

Jedinica za zaštitu je osnovana pri Ministarstvu unutrašnjih poslova da sprovodi program zaštite i vrši druge poslove u skladu sa zakonom. JZ zaštićenim licima pruža ekonomsku, psihološku, socijalnu i pravnu pomoć.

Jedinica za zaštitu radi sa svedocima na osnovu dobrovoljnog pristanka ili sporazuma, mada neka pitanja - poput razmene podataka o ličnosti svedoka - podležu načelima i standardima poverljivosti i tajnosti. Sve aktivnosti jedinice koje se tiču ljudskih prava treba da budu zakonite, nužne i srazmerne legitimnom cilju sprečavanja kriminala ili zaštite prava i sloboda drugih lica.

Prema članu 12, svi državni organi, organizacije i službe dužni su da pruže pomoć Jedinici za zaštitu i da na njen zahtev izvrše radnje iz svoje nadležnosti potrebne za sprovođenje mera predviđenih zakonom. Ovo predstavlja značajnu zakonsku obavezu za druge službe ali je neophodno JZ-u da bi mogla da obezbedi zaštitu. Za promene identiteta, zdravstvenih kartona, evidencije organa socijalne zaštite, penzijsko-invalidskog osiguranja, putovanja u inostranstvo itd. potrebna je saradnja mnogih različitih organizacija i službi. One od kojih se najčešće traži da saraduju sa JZ, u šta spadaju tužilaštvo, sudovi i kazneno-popravni zavodi, imaju posebne upravne sporazume kojima se obezbeđuje delotvorna saradnja. Navedeni sporazumi mogu biti u obliku jedinstvenih tački kontakta, sporazuma o nivou pružanja usluga itd.

1.2 Komisija

Odluke o uključanju, produžetku, obustavi i prestanku Programa zaštite donosi Komisija za sprovođenje Programa zaštite (član 7).

Komisija ima tri člana:

- Sudija Vrhovnog suda (koji predsedava komisijom),
- Zamenik Republičkog javnog tužioca,
- Rukovodilac Jedinice za zaštitu (po službenoj dužnosti)

Članovi komisije imaju po jednog zamenika koje imenuje predsednik Vrhovnog suda Srbije iz reda sudija Vrhovnog suda Srbije, odnosno Republički javni tužilac iz reda zamenika Republičkog javnog tužioca, kao i zamenik rukovodioca Jedinice za zaštitu po službenoj dužnosti.

Članovi Komisije iz redova pravosuđa i tužilaštva imenuju se na period od pet godina i mogu biti ponovo imenovani (član 8).

Član 9 uređuje napuštanje Komisije u pet slučajeva:

- prestankom dužnosti sudije Vrhovnog suda Srbije ili zamenika javnog tužioca;
- prestankom radnog odnosa rukovodioca Jedinice za zaštitu odnosno njegovog zamenika odnosno raspoređivanjem na drugo radno mesto;
- na zahtev člana ili zamenika (ali ne članova po službenoj dužnosti);
- zbog nepridržavanja propisa o sprovođenju Programa zaštite;
- istekom vremena imenovanja.

Komisija usvaja Poslovnik o radu, podnosi godišnji izveštaj o radu nadležnom odboru Narodne skupštine, dok Jedinica za zaštitu vrši sve neophodne upravne poslove. Odluke se donose većinom glasova.

1.3 Procedura za razmatranje programa zaštite

Nadležni tužilac, istražni sudija ili predsednik sudskog veća priprema zahtev za uključenje u program (član 25). Nakon pravosnažnog okončanja krivičnog postupka zahtev iz stava 1. ovog člana može podneti i Jedinica za zaštitu. Zahtev mora sadržati sve potrebne informacije (član 26) i procenu koju u roku od 15 dana sastavlja Jedinica za zaštitu, a u kojoj se nalaze opasnost koja pretilicu, opasnosti po zajednicu u slučaju uključjenja lica u program zaštite (ukoliko postoji), zdravstveno stanje lica i preporučene potrebne mere zaštite.

Sledeće informacije su potrebne:

- podatke o licu za koje se zahteva zaštita;
- opis i zakonski naziv krivičnog dela povodom koga se zahteva zaštita;
- ocenu značaja iskaza ili obaveštenja za postupak;
- okolnosti koje ukazuju da postoji opasnost za lice za koje se zahteva zaštita.

Uz zahtev za uključenje u Program zaštite dostavlja se upitnik o ličnim podacima, imovinskim prilikama, krugu bliskih lica i drugim podacima, koji popunjava lice za koje se zahteva zaštita.

Prema članu 28 predsednik Komisije je obavezan da odmah, a najkasnije u roku od tri dana po prijemu procene koju dostavlja Jedinica za zaštitu, zakaže sednicu Komisije. Rešenje kojim Komisija usvaja ili odbija zahtev za uključenje u Program zaštite donosi se odmah, a najkasnije u roku od osam dana. Po donošenju rešenja JZ i lice sklapaju sporazum i počinje sprovođenje programa zaštite.

1.4 Primena hitnih mera

Ukoliko je zaštita potrebna pre donošenja konačne odluke, tu zaštitu pruža Jedinica za zaštitu u okviru procesa pod imenom „hitne mere”, što je opisano u članu 27.

Javni tužilac, istražni sudija ili predsednik veća može tražiti od JZ primenu hitnih mera ukoliko oceni da postoji neposredna opasnost po život, zdravlje, fizički integritet, slobodu ili imovinu. Rukovodilac JZ naređuje primenu hitnih mera. Sve mere zaštite raspoložive u okviru programa zaštite mogu se primeniti kao hitne, osim mere promene identiteta. Primena hitnih mera prestaje donošenjem odluke komisije o zahtevu za uključenje u program zaštite.

Za primenu hitnih mera potrebna je saglasnost lica; u slučaju da se radi o maloletniku ili licu potpuno lišenom poslovne sposobnosti, saglasnost daje zakonski zastupnik.

1.5 Sporazum

Za primenu programa zaštite potrebna je saglasnost učesnika u krivičnom postupku ili bliskog lica, koja se daje u pismenom i potpisanom sporazumu.

Sporazum priprema rukovodilac Jedinice za zaštitu i u njemu su navedene obaveze zaštićenog lic, obaveze Jedinice za zaštitu, trajanje, uslovi za prestanak zaštite, za čim slede datum i potpisi zaštićenog lica i rukovodioca Jedinice za zaštitu.

Zahtevi u pogledu sadržaja sporazuma utvrđeni su članom 30:

- sporazumne strane;
- izjavu zaštićenog lica o dobrovoljnom uključanju u program zaštite;
- izjavu zaštićenog lica da su podaci navedeni u upitniku istiniti i da u slučaju njihove neistinitosti sporazum može biti raskinut;
- obaveze zaštićenog lica: da se pridržava uputstava Jedinice za zaštitu u toku sprovođenja programa zaštite; da obavesti Jedinicu za zaštitu o svakoj promeni okolnosti koja bi mogla da utiče na sprovođenje programa zaštite; da navede svoje račune, pravne poslove, finansijske i druge obaveze; da pre zaključenja pravnih poslova većeg značaja zatraži saglasnost Jedinice za zaštitu; da preduzme sve neophodne mere radi postizanja finansijske samostalnosti do isteka sporazuma;
- obaveze Jedinice za zaštitu: da sprovodi program zaštite samo uz neophodno potrebna ograničenja osnovnih sloboda i prava zaštićenog lica; da odredi vreme trajanja i obim ekonomske pomoći zaštićenom licu; da zaštićenom licu pruži potrebnu psihološku, socijalnu i pravnu pomoć;
- vreme trajanja Programa zaštite;
- uslove za raskid sporazuma;
- klauzulu da je sporazum zaključen u jednom primerku, da se čuva kod Jedinice za zaštitu, da je za vreme trajanja Programa zaštite dostupan samo Komisiji, da se obaveze proistekle iz sporazuma ne mogu osporavati u sudskom postupku, izjavu zaštićenog lica da razume sadržaj sporazuma i da je upoznato sa međusobnim obavezama;
- datum zaključenja sporazuma i potpis sporazumnih strana

Sporazum u ime maloletnog lica ili lica potpuno lišenog poslovne sposobnosti zaključuje zakonski zastupnik ili staralac.

U članovima 31 i 32 navedeno je da program zaštite svedoka može biti produžen i nakon isteka vremena na koje je zaključen sporazum i utvrđuje se procedura i informacije potrebne komisiji kako bi donela takvu odluku.

1.6 Mere zaštite

Članom 14 dozvoljene su četiri kategorije mera zaštite

- fizička zaštita ličnosti i imovine;
- promena prebivališta ili premeštanje u drugu zavodsku ustanovu;
- prikriivanje identiteta i podataka o vlasništvu;
- promena identiteta.

U zavisnosti od okolnosti pojedinačnog predmeta, mogu se primeniti jedna ili više mera. Mera promene identiteta svedoka može se primeniti samo kada se svrha programa zaštite ne može ostvariti na drugi način.

Jedinica za zaštitu donosi odluku po prve tri stavke; četvrta se, međutim, ne može sprovesti bez odluke komisije.

Članovi 15 - 24 utvrđuju dodatne pojedinosti o primeni mera. Između ostalog uređuju da se ekonomska i socijalna pomoć zaštićenom licu pruža samo do trenutka ekonomskog osamostaljenja zaštićenog lica i da je ista ograničena na iznos neophodan za pokrivanje životnih troškova i integraciju u novu društvenu sredinu.

Što se tiče promene identiteta, zakonom se dozvoljava izmena zvaničnih evidencija da bi se svedocima i bliskim licima dali novi identiteti. Zakonom je takođe dozvoljena izmena ličnog opisa svedoka ili bliskog lica. Postoji i odredba koja se tiče izvršenja postojećih obaveza svedoka ili bliskog lica prema trećim licima. Ukoliko navedene obaveze treba zaključiti u okviru programa, to se obično radi imenovanjem punomoćnika koji u ime svedoka ili bliskog lica zaključuje poslove, a u nekim slučajevima i JZ može izvršiti navedene obaveze.

Ukoliko postoji obaveza svedoka da se pojavi na ročištu u svojstvu okrivljenog, JZ dovodi zaštićeno lice do sudnice u kojoj se održava ročište sa izvornim identitetom. JZ dovodi zaštićeno lice do sudnice ukoliko se zaštićeno lice pojavljuje kao svedok.

1.7 Obustava ili prestanak programa zaštite

Članom 33 utvrđeni su uslovi za obustavu programa zaštite svedoka, sledećim redom:

- ako više ne postoji potreba za zaštitom;
- ako tokom sprovođenja programa zaštite protiv zaštićenog lica bude pokrenut krivični postupak za krivično delo koje dovodi u pitanje opravdanost sprovođenja programa zaštite;
- ako su informacije date u upitniku netačne;
- ako zaštićeno lice bez opravdanog razloga ne ispunjava svoje obaveze iz sporazuma i time dovede u opasnost ili onemogući sprovođenje Programa zaštite;
- na zahtev strane države na čiju teritoriju je premešteno zaštićeno lice.

Nadležni javni tužilac, istražni sudija ili predsednik veća može po službenoj dužnosti ili na predlog Jedinice za zaštitu podneti komisiji zahtev za obustavu programa zaštite. Takav zahtev nakon pravosnažnog završetka krivičnog postupka može podneti i Jedinica za zaštitu.

Komisija odlučuje da li se program obustavlja.

Članovi 35 - 38 uređuju prestanak programa. Uslovi za prestanak su sledeći:

- istekom vremena na koje je sporazum zaključen;
- smrću zaštićenog lica;
- izjavom zaštićenog lica ili zakonskog zastupnika ili staraoca da se odriče zaštite;

- donošenjem rešenja o obustavi Programa zaštite.

Zahtev za obustavu programa zaštite podnosi rukovodilac JZ i isti sadrži:

- označenje rešenja kojim je odobren Program zaštite;
- podatke o zaštićenom licu;
- opis i zakonski naziv krivičnog dela povodom koga je zaštita odobrena; i
- okolnosti koje ukazuju da postoji neki od razloga za prekid;

i potrebna prateća dokumentacija kojom se ukazuje na razlog za prekid.

Komisija odlučuje da li se program prekida.

1.8 Međunarodna saradnja

Međunarodna saradnja uređena je članom 39 na osnovu međunaordnih sporazuma, odnosno na osnovu reciprociteta. Međunarodna saradnja je potrebna u oblasti zaštite svedoka jer se njom obezbeđuje da se zaštićena lica mogu premestiti u druge države zbog zaštite, kao i primiti iz drugih država u istom cilju.

Jedinica za zaštitu stranim državama podnosi zahteve za prijem zaštićenih lica i priprema svu relevantnu dokumentaciju koju navedena strana država zahteva.

Saradnja se obično odvija kroz Europol, ili putem direktnog međusobnog sporazuma koji se dogovara preko Ministarstava spoljnih poslova.

1.9 Zaštita podataka

Zaštita podataka je ključna oblast u zaštiti svedoka, pošto „curenje” bilo koje informacije može imati veoma ozbiljne posledice. U zakonu konkretno stoji da je sva dokumentacija u vezi sa programima zaštite svedoka, bez obzira na mesto sprovođenja, službena tajna.

Informacije u vezi sa programom zaštite su označene kao poverljive i čine službenu tajnu a - pored službenih lica - navedene podatke ne sme da otkrije ni nijedno lice kojem podaci postanu dostupni (član 6).

Odgovornost rukovodioca Jedinice za zaštitu je da odobrava i nadzire pristup podacima u vezi sa programom zaštite. Komisija odlučuje o prestanku tajnosti podataka. Podaci o zaštićenim licima čiji je identitet promenjen se trajno čuvaju pod obezbeđenjem u evidenciji Jedinice za zaštitu.

2. ZAKLJUČCI

Republika Srbija ima sveobuhvatan sistem vanprocesne zaštite; važno je u okviru tog sistema prepoznati i prava svedoka, odnosno bliskog lica. Često se dešava da programi zaštite naruše ljudska prava zaštićenih lica. Važno je da preduzimanje svake mere bude opravdano rizikom, utemeljeno u zakonu, srazmerno u smislu odgovora na rizik i stanje zaštićenog lica, proverljiva preko evidencije odluka i neophodna u okviru okvira krivičnogpravnog sistema.

Odredbe Deklaracije Ujedinjenih nacija o pravima deteta naročito treba imati na umu - ukoliko su deca uključena u mere zaštite aktiviraju se zaštite iz tog ugovora; konkretno, interes deteta mora biti od najveće važnosti pri odlučivanju u programu zaštite svedoka, a Zakon o porodici Republike Srbije iz 2005. godine deci i roditeljima daje prava koja se moraju uzeti u razmatranje pri uključivanju svedoka u program zaštite.

ODELJAK III – MEĐUNARODNO PRAVO I STANDARDI

Zaštita svedoka i žrtvi je postepeno porasla po važnosti u savremenim sistemima krivičnog pravosuđa, te sa njom i fokus na obezbeđivanje zaštite svedoka u republičkom i međunarodnom pravu. Postaje sve važnije da policija, tužilaštvo i sudstvo razumeju da su svedoci i dokazi koje oni iznose u središtu uspešnog sistema krivičnog pravosuđa. Rastuće osnaživanje pojedinca, naročito kroz ljudska prava, dovelo je do toga da ranije očekivanje države da će građani obaviti svoju dužnost, pružiti podršku policiji i pravosuđu, dolaziti na ročišta i svedočiti ma koliko ih to koštalo ili ma kako bili tretirani - postalo nerealno u savremenom svetu prava.

Ljudska prava

Razvoj i sve veća sofisticacija tužbi na temelju ljudskih prava dovelo je do toga da je, dok pravosuđe želi da nađe ravnotežu između prava stranke, mora da naglasi prava žrtava i svedoka. Pravo koje se tiče oblasti zaštite svedoka je pravo koje se bavi zaštitom ljudskih prava.

Kriminal je poprimio međunarodne razmere, a organizovane kriminalne grupe, trgovina ljudima i terorizam funkcionišu bez granica. Posebno je teško pribaviti dovoljno dokaza protiv ovakvog kriminaliteta, što svedoke saradnike čini utoliko važnijim u borbi protiv savremenih kriminalaca.

Univerzalna deklaracija Ujedinjenih nacija o ljudskim pravima iz 1948. godine je pravni temelj pojma pravičnosti u krivičnom postupku, što je odraženo u regionalnim konvencijama, a konkretno u članu 6 Evropske konvencije o ljudskim pravima, kojim se utemeljuje pravo na „pravično suđenje“.

Prava svedoka mogu biti ugrožena zahtevom države da krivično goni učinioce; njihova opšta prava prema članu 8 konvencije angažovana su u zaštiti njihove slobode, privatnosti, bezbednosti i porodičnog života. Aktivno je i njihovo pravo da ne budu podvrgnuti ponižavajućem ophođenju dok iznose dokaze, prema članu 3. Zaštićenim licima u programu zaštite svedoka mogu biti ograničena prava na udruživanje, slobodno kretanje, veroispovest, slobodu izražavanja i slobodu misli. Država mora da štiti ta prava a u situacijama u kojima su aktivirana mora to opravdati i odgovarati za to. Mere zaštite svedoka moraju biti srazmerne i neophodne. Načela u osnovi tretmana svedoka treba da budu sledeća: angažman zaštićenog svedoka je dobrovoljan; program ne iskrivljuje niti ulepšava dokaze; program ne treba da predstavlja nagradu za svedočenje, a u slučajevima u kojima su određena prava narušena mora biti jasno da navedene mere licu ne ukidaju prava.

1. MEĐUNARODNE ORGANIZACIJE

Ujedinjene nacije

Prvi veliki međunarodni sporazum u ovoj oblasti napravljen je pod okriljem Ujedinjenih nacija.

Generalna skupština Ujedinjenih nacija je 29. novembra 1985. godine usvojila Deklaraciju o osnovnim načelima pravde za žrtve kriminaliteta i zloupotrebe vlasti (rezolucija Generalne skupštine UN 40/34). Deklaracija se temelji na uverenju da se prema žrtvama treba odnositi sa saosećanjem i uz poštovanje njihovog dostojanstva, kao i da one imaju pravo na brzo zadovoljenje za štetu koju su pretrpele, pristup sistemu krivičnog pravosuđa,

nadoknadu i usluge koje pomažu njihov oporavak. Deklaracija predlaže mere koje treba preduzeti u ime žrtava krivičnih dela na međunarodnom, regionalnom i nacionalnom nivou, kako bi se unapredili dostupnost pravde i pravično postupanje, restitucija, nadoknada i pomoć.

U njoj su takođe navedeni glavni koraci koje treba preduzeti kako bi se izbegla viktimizacija povezana sa zloupotrebom vlasti i kako bi se obezbedili pravni lekovi za žrtve.

Deklaracijom se definiše žrtva kao osoba koja je pretrpela štetu, uključujući fizičke ili mentalne povrede, emocionalnu patnju, materijalni gubitak ili znatno ugrožavanje osnovnih prava, putem činjenja ili nečinjenja koja predstavljaju kršenje krivičnih zakona države članice, uključujući i one zakone kojima se zabranjuju krivična dela zloupotrebe vlasti. Izraz „žrtva” takođe obuhvata, po potrebi, i članove uže porodice i izdržavana lica neposredne žrtve i lica koja su pretrpela štetu pomažući žrtvama koje su se našle u nevolji ili sprečavajući da dođe do viktimizacije.

U njoj se navodi da prema žrtvama treba postupati sa saosećanjem i uz poštovanje njihovog dostojanstva. One imaju pravo pristupa pravosuđu i pravo da zahtevaju zadovoljenje za štetu koju su pretrpele, kako to nacionalno zakonodavstvo predviđa.

Nalaže se uspostavljanje sudskih i upravnih postupaka koji bi bili prilagođeni potrebama žrtava, što se postiže obaveštavanjem žrtava o postupku, omogućavanjem da se njihova mišljenja i stavovi saslušaju, pružanjem potrebne pomoći i umanjenjem rizika po njihovu privatnost i bezbednost, izbegavanjem nepotrebnih odlaganja i obezbeđivanjem neformalnih mehanizama rešavanja sporova ukoliko je moguće.

Države takođe treba da uvedu i mere da prestupnici isplate odgovarajuću restituciju žrtvama, kao i da se žrtvama u nekim slučajevima isplaćuje nadoknada.

Treba da postoji zdravstvena, socijalna i psihološka pomoć.

Lica zaposlena u sistemu krivičnog pravosuđa treba da prođu obuku koja bi ih učinila prijemčivijim za potrebe žrtava, a moraju im se i pružiti smernice kako bi njihovo delovanje bilo svrsishodno i pravovremeno.

Komisija Ujedinjenih nacija za sprečavanje kriminaliteta i krivično pravosuđe je u maju 1996. godine usvojila rezoluciju za izradu priručnika za upotrebu i primenu Deklaracije. „Priručnik o pravdi za žrtve” napravljen je u odgovoru na tu rezoluciju. Takođe je napravljen i kratak „Vodič za kreatore politika”, kako bi se istakli programi i javne politike koje su stupile na snagu u raznim delovima sveta u cilju sprovođenja Deklaracije i uveravanja da delotvornost i pravičnost krivičnog pravosuđa - uključujući i srodne oblike podrške i zaštite - budu unapređeni tako da se poštuju osnovna prava žrtava krivičnih dela i zloupotrebe moći.

U Deklaraciji su žrtve definisane u širem smislu, kao lica koja su, samostalno ili kolektivno, pretrpela štetu, uključujući fizičke i mentalne povrede, emotivnu patnju, materijalni gubitak ili znatno ugrožavanje osnovnih prava, putem činjenja ili nečinjenja koja predstavljaju kršenje krivičnih zakona države članice ili međunarodno priznatih normi povezanih sa ljudskim pravima.

U UN je zaključeno da je jedan uspešan način za rešavanje mnogih potreba žrtava krivičnih dela - uspostavljanje programa koji pružaju socijalnu, psihološku, emocionalnu i finansijsku podršku i koji s uspehom pomažu žrtvama unutar institucija krivičnog pravosuđa i socijalne zaštite. Priručnik je osmišljen kao oruđe za sprovođenje programa usluga žrtvama i za kreiranje javnih politika, procedura i protokola osetljivijih na žrtve i ugrađenih u krivičnopravnim službama i kod drugih koji dolaze u kontakt sa žrtvama. Među njima se mogu naći policija i drugi službena lica zadužena za sprovođenje zakona, tužioci, pravnici i drugi advokati žrtava, sudije, zaposleni u zatvorima, zdravstveni radnici i radnici u ustanovama za zaštitu mentalnog zdravlja, socijalni radnici, ombudsmani, verske vođe,

civilne organizacije, tradicionalne vođe, komisije za ljudska prava, zakonodavci i izabrani predstavnici, kao i drugi.

Na sličan način se primenjuje i na one kojima se žrtve obraćaju u najbližem krugu - porodici, prijateljima i komšijama - kao i raznim neformalnim, spontanim i samoniklim strukturama podrške. Priručnik ocrta osnovne korake u pogledu razvoja službi sveobuhvatne pomoći za žrtve kriminaliteta. Na primer, prvi korak u pružanju usluga žrtvama uvek treba da bude lična bezbednost i zbrinjavanje hitnih zdravstvenih potreba žrtava. Mnogim žrtvama takođe mogu koristiti usluge poput kriznog savetovanja ili dugotrajnog savetovanja sa psihologom, nadoknade, pratnje do suda i drugih usluga zastupanja.

Priručnikom se detaljno utvrđuje metodologija za uspostavljanje sistema podrške, uključujući definisanje koje su vrste podrške potrebne, kao i ko snosi odgovornost za pružanje usluga.

Konvencija Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog i organizovanog kriminala je 2000. godine dodala na težini stremljenju da se zaštite i podrže žrtve u slučajevima koji uključuju međunarodni i organizovani kriminal. Članovima 24 - 26 uređuje se zaštita svedoka. Tu se navodi da države treba da obezbede delotvornu zaštitu od potencijalne odmazde ili zastrašivanja svedoka koji svedoče u krivičnim postupcima a, po potrebi, i njihovim rođacima i drugim bliskim licima.

Dodaje se da, bez uticaja na pravo okrivljenog, mere zaštite mogu uključivati fizičku zaštitu ovih lica, u šta spada i preseljenje, zaštita informacija o njihovom identitetu, kao i donošenje proceduralnih pravila kojima bi se omogućilo svedočenje preko video-linka. Poziva se na međunarodnu saradnju u oblasti zaštite svedoka.

Konvencijom je takođe predviđena i pomoć žrtvama, uključujući nadoknadu i mogućnost da se čuje glas žrtava tokom krivičnog postupka.

Član 26 utvrđuje obavezu unapređenja saradnje sa organima unutrašnjih poslova preko svedoka saradnika, i to putem predviđanja blaže kazne ili davanje imuniteta od krivičnog gonjenja. Ovim je prepoznata suštinska uloga koju saradnici pravde igraju u borbi protiv organizovanog kriminala.

Na Kongresu o prevenciji kriminaliteta i ophođenju prema učiniocima održanom u Beču 2000. godine objavljena je Deklaracija o kriminalitetu i pravosuđu. U članu 27 potvrđuje se međunarodna posvećenost zaštiti svedoka rečima: „Odlučujemo da uvedemo, po potrebi, nacionalne, regionalne i međunarodne akcione planove za podršku žrtvama kriminaliteta, poput mehanizama za medijaciju i restorativnu pravdu, a 2002. godinu utvrđujemo kao ciljani datum do kog će države članice izvršiti pregled relevantne prakse, dodatno razviti usluge za podršku žrtvama i sprovesti kampanje kojima će podići nivo svesti o pravima žrtava, kao i razmotriti osnivanje fondova za žrtve, pored razvoja i sprovođenja politike zaštite svedoka”.

Konvencija UN protiv korupcije je 2004. godine sadrži odredbu člana 32 koja se tiče zaštite svedoka, stručnjaka i žrtava. Od država se zahteva da preduzmu odgovarajuće mere kako bi obezbedile delotvornu zaštitu od moguće odmazde ili zastrašivanja svedoka i stručnjaka koji svedoče u predmetima o delima korupcije i, po potrebi, njihovim rođacima i bliskim osobama. Merama su proširene mere Konvencije iz 2000. godine i to tako da obuhvataju i dela korupcije.

Kancelarija UN za pitanja droge i kriminala objavila je niz praktičnih dokumenata iz oblasti zaštite svedoka. Prvo su u Kancelariji napravili model predloga zakona o zaštiti svedoka uz komentar sadržaja. U predlogu zakona nalazio se razumljiv prikaz svega što je potrebno za formalni sistem zaštite svedoka a ponuđen je i početni vodič, uz napomenu da pojedine zemlje imaju sofisticiranije modele u zavisnosti od svojih potreba.

Ista kancelarija je 20087. godine objavila priručnik za zaštitu svedoka pod imenom „Dobra praksa zaštite svedoka u krivičnim postupcima iz oblasti organizovanog kriminala“, koji je predstavljao praktičan vodič iz osnova logistike i filozofije zaštite svedoka. U predgovoru se sažima racio iza izdavanja ovog priručnika i njegova svrha:

„Poslednjih godina je transnacionalni kriminal narastao. Kriminalne grupacije postaju jače i raznovrsnije. Sve više i češće se uključuju u sistematske oblike saradnje u cilju pojačavanja svojih kriminalnih aktivnosti. Kod isleđivanju i krivičnom gonjenju kriminala, a naročito težih i složenijih oblika organizovanog kriminala od suštinske je važnosti da svedoci, ti kameni temeljci uspešnih istraga i optužbi, imaju poverenja u sisteme krivičnog pravosuđa.

Svedoci treba da imaju to poverenje kako bi istupili i pomogli organima unutrašnjih poslova i tužilaštva. Potrebno je da budu uvereni da će dobiti podršku i zaštitu od zastrašivanja i povrede koje bi kriminalne grupacije želele da im nanesu u pokušaju da ih obeshrabre ili kazne zbog saradnje sa vlastima.

Konvencijom Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala i njenim protokolima pozivaju se države potpisnice na uvođenje odgovarajućih mera za prevenciju zastrašivanja svedoka, prinude, korupcije ili telesne povrede, kao i da ojačaju međunarodnu saradnju u ovom smislu. Često je pak, čak i tamo gde ovakve mere uđu u zakonodavstvo, implementacija ispod zadovoljavajućeg nivoa i potrebno je dodatno unaprediti naročito prekograničnu saradnju, posebno u vezi sa promenom identiteta i preseljenjem svedoka u opasnosti.

Iskustvo je pokazalo da u zaštiti svedoka nema lakih rešenja. Ova publikacija koju je izradila Kancelarija Ujedinjenih nacija za pitanja droge i kriminala nakon niza regionalnih sastanaka sa stručnim predstavnicima iz oblasti unutrašnjih poslova, tužilačkih i sudskih vlasti, međutim, osmišljena je kao pomoć i podrška državama članicama pri uspostavljanju i operativnom radu delotvornih programa zaštite svedoka. U njoj se može naći koristan spisak dostupnih mera, a nude se i praktične opcije koje su pogodne za adaptaciju i unošenje u pravni sistem, operativne procedure i konkretne socijalne, političke i ekonomske okolnosti država članica...”

Međunarodni tribunali i međunarodni krivični sud

Ujedinjene nacije su osnovale određeni broj međunarodnih pravosudnih organa, u koje spadaju Vanredne komore sudova Kambodže za krivično gonjenje zločina počinjenih tokom perioda Demokratske Kampučije; međunarodni krivični sud; Međunarodni krivični tribunal za krivično gonjenje lica odgovornih za genocid i druga teška kršenja međunarodnog prava počinjena na teritoriji Ruande i za građane Ruande odgovorne za genocid i druga dela te vrste počinjena na teritorijama susednih zemalja između 1. januara i 31. decembra 1994.g; Međunarodni tribunal za krivično gonjenje lica odgovornih za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava počinjena na teritoriji bivše Jugoslavije od 1991.g; kao i Specijalni sud za Sijera Leone.

U svim slučajevima statuti prema kojima se sudovi i tribunali upravljaju imali su konkretne obaveze da obezbede zaštitu svedoka koji su se pred njima pojavljivali. U Rimskom statutu Međunarodnog krivičnog suda piše da će „sud preduzeti odgovarajuće mere da zaštiti sigurnost, fizičku i psihološku dobrobit, dostojanstvo i privatnost svedoka i žrtava”.

Filozofija Rimskog statuta izložena u članu 39 je da suđenja budu pravična i ekspeditivna ali uz dužno uvažavanje zaštite svedoka i žrtava. Sudovi i tribunali imaju obimne jedinice za zaštitu svedoka i pružaju procesnu zaštitu dok je to neophodno, odnosno tokom ročišta. Time se uvodi ideja da pravo na pravično suđenje mora biti u ravnoteži sa pravom svedoka i žrtava.

Međunarodno pravo o deci

Za oblast zaštite svedoka takođe je važna i Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima deteta. Svako stručno lice koje dođe u kontakt s decom (licem mlađim od 18 godina) upravlja se prema načelima KUNPD. Dobrobit deteta je najviši interes u radu s decom. Među svim načelima utvrđenih Konvencijom, četiri opšta načela se naročito moraju primenjivati u svakom slučaju, i slede: načelo nediskriminacije (član 2), sve radnje i odluke moraju biti preduzete, odnosno donete u najboljem interesu deteta (član 3), dete ima pravo na život i razvoj (član 6) i dete ima pravo da bude saslušano (član 12).

Ujedinjene nacije su 2005. godine objavile dokument u kom je fokus bio na deci šrtvama i svedocima, i u kom se opisuju kao posebno ugrožena i u potrebi za zaštitom. Dokument je proizvod Ekonomskog i socijalnog saveta UN i zove se „Smernice o pravosudnim pitanjima koja uključuju decu-žrtve i svedoke zločina 2005”.¹

Za svoje glavno načelo autori dokumenta su uzeli sledeće: „Kao što je navedeno u međunarodnim instrumentima, a posebno u Konvenciji o pravima deteta i što se odražava u radu Komiteta za prava deteta, kao i da bi se obezbedila pravda za decu žrtve i svedoke zločina, stručna i ostala lica odgovorna za dobrobit navedene dece moraju poštovati sledeća sveprožimajuća načela: (a) dostojanstvo. Svako dete je jedinstveno i vredno ljudsko biće i kao takvom treba poštovati i zaštititi njegovo dostojanstvo, posebne potrebe, interesovanja i privatnost; (b) nediskriminacija. Svako dete ima pravo na pravičan i jednak tretman, bez obzira na svoju, roditeljevu ili starateljevu rasu, nacionalnost, boju, rod, jezik, veroispovest, političke ili druge stavove, nacionalno, etničko ili socijalno poreklo, imaovinsko stanje, invaliditet ili drugi status; (c) najbolji interesi deteta. Iako treba čuvati prava okrivljenih i osuđenih prestupnika, svako dete ima pravo da se njegovi, odnosno njeni najbolji interesi prvenstveno razmatraju, u šta spada i pravo na zaštitu i šansa za uravnotežen razvoj”.

Smernicama se utvrđuju mnoge iste neophodne zaštite koje su već navedene iznad ali se one u ovom dokumentu stavljaju u kontekst žrtve, a na državu se stavlja teret da preuzme odgovornost za obezbeđivanje ovih usluga deci - naročito u slučajevima kada dete nema nijednog drugog zastupnika.

Ova načela se moraju primenjivati pored svih ostalih međunarodnih i domaćih zakona, pravila i propisa. Jasno je da se primenjuju kada je dete žrtva, odnosno svedok; međutim, primenjuju se i kada je dete blisko lice ili član porodice koji ulazi u program zaštite svedoka i postaje zaštićeno lice.

Savet Evrope

U Savetu Evrope je kreiran veliki broj međunarodnih sporazuma i preporuka iz ove oblasti. Komitet ministara Saveta Evrope je 1977. godine usvojio rezoluciju (77)27 o nadoknadi žrtvama zločina, u kojoj se preporučuje državama članicama da obezbede državne nadoknade za žrtve. Ovo je bio osnov za donošenje Evropske konvencije o nadoknadi žrtvama krivičnih dela sa elementima nasilja 1983. godine, čiji je fokus upravo na reparacijama za žrtve krivičnih dela sa elementima nasilja, koja je i ratifikovana 1983. godine.

Preporuka br. R(85)11 o položaju žrtava u okviru krivičnog prava i krivičnog postupka izdata je 1985. godine. Komitet ministara država članica želeo je da izmeni tradicionalan pristup krivičnom pravu, koji se fokusira na odnos između države i prestupnika i teži umanjenju problema žrtava. U preporuku su uključene smernice za zaštitu žrtava krivičnih dela i očuvanja njihovih interesa u svim fazama krivičnog postupka: na nivou policije, kada se žrtva ispituje; tokom sudskog postupka; kao i oblastima nadoknade, zaštite privatnosti i

---

¹ Guidelines on Justice in Matters Involving Child Victims and Witnesses of Crime 2005.

posebne zaštite žrtve. U ovom dokumentu takođe je naglašena potreba da se ispituju moguće prednosti medijacije i programa poravnanja stranaka, kao i da se sprovede istraživanje o efikasnosti odredbi koje utiču na žrtve.

Preporuka br. R(87)21 o pomoći žrtvama i prevenciji viktimizacije usmerena je na razvoj sistema pomoći i podrške žrtvama u koji bi bile uključene javne službe i nevladine organizacije. U preporuci su navedene mere koje države članice treba da preduzmu kako bi napravile programe pomoći i strukture namenjene opštem radu sa žrtvama, radu sa posebnim kategorijama žrtava, kao i žrtvama konkretnih krivičnih dela poput silovanja, nasilja u kući, seksualnog zlostavljanja, organizovanog kriminala i rasističkog nasilja. Deca su opisana kao posebna oblast potreba.

U dokumentu se preporučuje da države članice preduzmu mere na sprečavanju viktimizacije, sprovedu istraživanje na tu temu i preduzmu svaki napor da se podigne svest javnosti o potrebama žrtve. U Smernicama koje se bave konkretnim naporima koje treba preduzeti definišu se glavni oblici pomoći, uključujući ispunjenje neposrednih potreba žrtve, naročito potrebe za sigurnošću; pružanje lekarske, psihološke, socijalne i materijalne pomoći; davanje informacija o pravima žrtava i saveta za prevenciju dalje viktimizacije; pružanje pomoći tokom krivičnog procesa; i na kraju, pomaganje žrtvi da dobije delotvornu reparaciju ili nadoknadu.

Preporukom br. (97)13 o zastrašivanju svedoka i pravima odbrane utvrđuje se rastuća važnost svedoka u pogledu organizovanog kriminala i fokusira se na pravičnost prema svedocima, uz preporuku da države usvajanjem procesne zaštite spreče zastrašivanje svedoka, da se prekinu sučeljavanja licem u lice i omogući sudijama da kontrolišu ispitivanje svedoka zbog potencijalnog zastrašivanja tim putem. Iz SE su preporučili sledeće:

- Treba preduzeti neophodne zakonodavne i praktične mere kako bi se obezbedilo da svedoci daju iskaz slobodno i bez ikakvog zastrašivanja.
- Zastrašivanje svedoka i njima bliskih lica treba, u slučajevima u kojima je to neophodno, da bude kažnjivo, bilo kao zasebno krivično delo ili kao deo optužnice kroz nezakonito upućivanje pretnji.
- Pod obavezom čuvanja tajnosti, svedoke treba podstaći da prijave nadležnim organima sve bitne informacije u vezi sa krivičnim delima, kao i da kasnije pristanu da svedoče na sudu.
- Zaposleni u sistemu krivičnog pravosuđa treba da prođu odgovarajuće obuke i dobiju smernice o načinima rešavanja predmeta u kojima svedocima mogu biti potrebne mere zaštite.
- Sve faze postupka u vezi sa usvajanjem, sprovođenjem, izmenama i dopunama i obustavom mera zaštite treba da budu tajne; neovlašćeno otkrivanje ovih informacija treba da bude kažnjivo kao krivično delo ukoliko je moguće, naročito kako bi se očuvala sigurnost zaštićenih lica.
- Pri odobravanju/usvajanju mera zaštite takođe treba uzeti u obzir potrebu da se napravi odgovarajuća ravnoteža sa načelom očuvanja prava i očekivanja žrtava.

Preporukom br. R(2001)11 Komiteta ministara država članica o vodećim načelima za borbu protiv organizovanog kriminala utvrđuju se dodatne mere potrebne za borbu protiv organizovanih kriminalnih grupa. Problematika svedoka se obrađuje u načelima 17-19, u kojima se naglašava da je priroda ravnoteže između prava okrivljenog i lica koje daje iskaz deo pravičnosti sudskog postupka. Preporučuje se državama da preduzmu korake za omogućavanje zaštite podataka i korišćenje anonimnih, odnosno prikriivenih svedoka, kao i upotreba tehničkih sredstava kojima se svedok štiti.

Preporučuje se i upotreba kompletnih programa zaštite svedoka za potrebe dugoročne zaštite. Radi se o programima zaštite svedoka koji se primenjuju na svedoke i svedoke saradnike kojima je zaštita potrebna i posle krivičnog postupka, a koja može trajati ograničeni vremenski period ili biti doživotna.

Preporukom br. R(2005)9 o zaštiti svedoka i saradnika pravde utvrđuje se sveobuhvatan skup načela i predloga za procesne i vanprocesne mere zaštite svedoka. Utvrđuje se niz definicija, a potom i opšta načela koja treba da budu osnov državnih zakona. U načela spada da svedoci i saradnici pravde mogu da svedoče slobodno i bez ikakvog čina zastrašivanja; da bilo kakvo zastrašivanje tog tipa treba da bude krivično delo; da se izbegava lično sučeljavanje; da se obuka drži zaposlenima koji rade sa zaštićenim svedocima; da podaci i informacije o stručnim licima koja se bave zaštitom svedoka treba da budu tajna.

Postoje smernice o način sprovođenja programa zaštite svedoka.

Navodi se da „procesnim pravilima u cilju zaštite svedoka i saradnika pravde treba da se obezbedi da se u demokratskom društvu održava neophodna ravnoteža između prevencije kriminaliteta, potreba žrtava i svedoka, kao i obezbeđivanja prava na pravično suđenje”. dati su primeri nekih procesnih mera.

Razmatra se upotreba anonimnih iskaza i date su smernice u tom pogledu.

Na kraju se preporučuje da se međunarodna saradnja uvrsti u zakone svih država.

U Preporuci br. R(2006)8 Komiteta ministara država članica o pomoći žrtvama kriminala istaknuto je da treba uvesti mere pomoći i podrške žrtvama kriminala kako bi se omogućilo pružanje besplatne emocionalne, socijalne i materijalne podrške žrtvama pre, tokom i nakon istrage i pravosudnog postupka, kao i neophodnost davanja informacija, isplate nadoknada, obuke i poverljivosti.

Komitet ministara usvojio je 2017. godine revidirane smernice o zaštiti žrtava terorističkih napada. U vezi sa žrtvama terorističkih napada, uneto je da države moraju poštovati dostojanstvo i privatni porodični život žrtava; omogućiti hitnu pomoć (lekersku, psihološku, socijalnu i materijalnu); obavestiti žrtvu o sprovođenju istrage, eventualnoj optužnici i sudskom predmetu; ponuditi trajnu pomoć; sa uspehom i bez odlaganja istražiti pozadinu terorističkih napada; obezbediti žrtvama neophodan pristup zakonu i pravdi putem obezbeđivanja prava obraćanja nadležnom sudu radi pokretanja građanskog postupka; žrtve treba da dobiju pravičnu, odgovarajuću i blagovremenu nadoknadu; u svim fazama postupka prema žrtvama se ophoditi uz nužno uvažavanje njihove lične situacije, prava i dostojanstva; obezbediti žrtvama zaštitu i sigurnost uz neizostavno preduzimanje mera, ukoliko je ikako moguće, da se zaštiti njihov identitet, a posebno kad se pojavljuju i u svojstvu svedoka; stimulisati specijalistička obuka lica koja rade sa žrtvama; i obezbediti svest u javnosti o žrtvama.

Parlamentarna skupština Saveta Evrope

Ovo telo je 2015. izdalo rezoluciju i preporuku o zaštiti svedoka kao neizostavnom oruđu u borbi protiv organizovanog kriminala i terorizma u Evropi.

U nadogradnji na rezoluciju iz 2011. godine koja je konkretno bila usmerena na ojačavanje zaštite svedoka na Balkanu, u dokumentu se preporuka za formalnim programom zaštite svedoka odnosi na sve države. Ohrabruje se obnova posvećenosti zaštiti svedoka, a Savetu ministara se preporučuje da izvrše presek stanja primene Preporuke (2005)9 o zaštiti svedoka i saradnika pravde, sprovedu sveobuhvatnu studiju o projektovanju i radu programa zaštite svedoka u svim državama članicama Saveta Evrope, a naročito u pogledu podsticaja saradnicima pravde za saradnju kako bi se, gde je to neophodno, usaglasila pravila za transnacionalno sprovođenje ovih mera, kao i da se države članice podstaknu

na prikupljanje i razmenu statističkih podataka o rezultatima saradnje istražnih i pravosudnih organa sa svedocima i svedocima saradnicima, a naročito o broju osuđujućih presuda na osnovu njihovog iskaza.

Evropska unija

Osnovni dokument EU koji se tiče žrtava krivičnih dela je Okvirna odluka od 15. marta 2001. godine o položaju žrtava u krivičnom postupku, koju je usvojio Savet Evropske unije i koja je obavezivala sve države članice od 2001. do 2012.

U dokumentima se definišu izrazi „žrtva”, „organizacija za pomoć žrtvama”, „krivični postupak”, „postupak” i „medijacija u krivičnim predmetima”. u odluci se traži od država članica EU da usvoje propise kojima će se obezbediti da žrtve kriminala uživaju pravo na poštovanje i priznanje, pravo da budu saslušane i da iznose dokaze, da budu informisane, da budu zaštićene, pravo na nadoknadu tokom krivičnog postupka, na bezbednost komunikacije, na posebnu zaštitu za žrtve, na naknadu troškova stečenih usled legitimnog učešćavanja u krivičnom postupku, na medijaciju u krivičnim predmetima, kao i pravo da dobiju odgovarajuću pomoć i nadoknadu ukoliko žrtva živi u drugoj državi članici.

Konkretnim isticanjem prava na poštovanje i priznanje, kao i prava na ophođenje s dužnim poštovanjem, dostojanstvom i priznanjem prava i legitimnih interesa žrtava, u Okvirnoj odluci se ukazuje na pravce usaglašavanja pravnih propisa u vezi sa zaštitom žrtava krivičnih dela, usmerene ka značajnom unapređenju njihovog položaja.

U EU se prešlo na sličan ali obavezujući dokument kojim je zamenjena Okvirna odluka. To je bila Direktiva EU o žrtvama - 2012/29/Evropska unija, koju su 25. oktobra 2012.g. usvojili Evropski parlament i Savet Evropske unije i koja je stupila na snagu 15. novembra 2012. godine.

„Cilj je unaprediti stvarno, svakodnevno stanje miliona žrtava krivičnih dela širom Evrope u najvećoj mogućoj meri” - izričito postavlja žrtve u središte pravosudnog postupka.

Direktivom se utvrđuje minimalni standard prava, podrške i zaštite žrtvama krivičnih dela. Mahom odražava jezik i definicije iz Okvirne odluke. Države članice morale su da se usaglase do 16. novembra 2015.g. prava utvrđena direktivom primenjuju se na sve građane država EU gde god se oni nalazili unutar EU.

U direktivi su se nalazile i druge odgovornosti, a njome je i ojačan položaj žrtava i svedoka u EU. Države sada tokom svih faza krivičnog postupka moraju obezbediti informisanje u razumljivom obliku, uvedeni su tumačenje i prevođenje za lica koja ne govore jezik države, kao i restorativna pravda i obavezna obuka zaposlenih koji su kontaktu sa žrtvama i svedocima.

Pored svega toga, članovi porodica preminulih žrtava kategorizuju se kao žrtve. Pristup uslugama podrške žrtvama je pravo žrtava i mora biti besplatan, u šta spadaju i usluge specijalističke podrške koje treba identifikovati od slučaja do slučaja putem procene ugroženosti i neophodnim merama specijalne zaštite. Države članice moraju promovisati i oglašavati ova prava, naročito moraju obezbediti odsustvo svake diskriminacije prema žrtvama, a u dokumentu postoje i posebne odredbe za žrtve rodno zasnovanog nasilja. Dokument takođe sadrži i obavezu praćenja i beleženja nivoa kriminaliteta, kao i sprovođenja istraživanja o smanjenju stope kriminaliteta i pravima žrtava.

Iz aspekta tužioca, u nekim slučajevima postoji posebno pravilo da žrtva može tražiti da se određena odluka tužilaštva preispita.

Ne postoji konkretna direktiva Evropske unije o formalnoj vanpocesnoj zaštiti svedoka, ali u „Kopenhaškim kriterijumima” navedene su obaveze za ustanove krivičnog pravosuđa država koje žele da pristupe Evropskoj uniji, u koje spadaju stabilnost institucija, čime se

garantuje demokratija, vladavina prava, zaštita ljudskih prava i poštovanje i zaštita manjina. Jasno je da su funkcionalna jedinica za zaštitu svedoka i sistem zaštite svedoka procesnog i vanprocesnog tipa deo obaveza za uclanjenje.

2. PRAVA SVEDOKA

Prava svedoka tokom trajanja krivičnog postupka uređena su ZKP-om. Obaveza suda da obezbedi pravilno informisanje svedoka o sudskom postupku i mogućim merama zaštite se naročito tiče primene mera zaštite. Svedocima treba objasniti da je sud u obavezi da obezbedi i garantuje njihovu sigurnost. Pored ovog prava, svedoci takođe imaju pravo na zaštitu privatnosti i na psihološku, socijalnu i profesionalnu podršku. Psihološku podršku treba da pružaju stručna lica koja su pritom nezavisna od istražnih organa i tužilaštva.

Praksa je u mnogim zemljama pokazala da svedoci nisu pravilno informisani o svojim pravima prema lokalnim zakonima o zaštiti svedoka, što se uglavnom temelji na činjenici da su ti zakoni slabo primenjivani u datim sudnicama i da nema dovoljno obučenog osoblja i odgovarajuće opreme. Stoga se smatra da je od najveće važnosti da sud, čim neko lice može da da iskaz, obezbedi datom svedoku preko tužilaštva, odbrane ili iz samog suda odgovarajuća obaveštenja o sudskom postupku i procesnim merama zaštite, kao i gore navedenim pravima.

Važno je prvo istaći da - uz uvažavanje prava odbrane - zaštitu svedoka treba organizovati, po potrebi, pre (u istražnoj fazi), tokom i posle suđenja.

Takođe je bitno napomenuti da i odbrana može tražiti mere zaštite za svedoke odbrane. Ukoliko odbrana traži mere zaštite, zahtev se ne može zasnivati na konkretnim okolnostima sa kojima se suočava svedok tužilaštva; odbrana mora da pronađe nezavistan osnov kojim se opravdava navodni subjektivni strah svedoka.

Procena svedoka osnov za dodelu mera zaštite

Savet Evrope je utvrdio relevantne faktore koji treba da postoje kako bi sud izvršio procenu u vezi sa podobnošću svedoka za procesne mere zaštite. Ova procena takođe pomaže da se odredi koje mere zaštite su neophodne, kao i koje su najpogodnije položaju svedoka. Sledeće faktore treba uzeti u razmatranje pri vršenju ove procene:

- Uloga lica koje će se štititi u istrazi i/ili predmetu;
- Relevantnost i važnost iskaza za predmet;
- Nivo i ozbiljnost pretnje;
- Spremnost i sposobnost svedoka da se prilagodi merama zaštite.

Kod predlaganja i odlučivanja o usvajanju mera zaštite, takođe treba uzeti u razmatranje da li na raspolaganju postoje drugi dokazi koji bi mogli da obuhvate istu dokaznu radnju kao i iskaz svedoka. U tom smislu treba obezbediti da postoji srazmernost između prirode mera zaštite i nivoa ozbiljnosti zastrašivanja svedoka.

Uloga lica koje će se štititi traži razmatranje njihove veze sa krivičnim predmetom u svojstvu žrtve, svedoka, saizvršioca, svedoka saradnika ili saučesnika. Svedoku se mogu odobriti različite mere zaštite svedoka u odnosu na prirodu njegove povezanosti sa krivičnim delom. Na primer, kao žrtvi, svedoku treba omogućiti podršku psihologa i eventualno sprovođenje mera za izbegavanje sučeljavanja licem u lice s okrivljenim. Sa druge strane, svedok kao saradnik pravde može biti predmet privilegija poput specijalnog tretmana za zaštićena lica u kazneno-popravnim zavodu - na primer, ranije oslobađanje kazne zatvora ili posebnih uslova tokom odsluženja kazne.

Relevantnost i važnost iskaza koji svedok može dati takođe igra veliku ulogu. Uopšteno govoreći, što su relevantniji i važniji dokazi svedoka po sudski proces, to je više razloga za primenu procesnih mera zaštite.

Od ključne je važnosti izvršiti procenu rizika predmeta i izvršiti procenu ozbiljnosti zastrašivanja. Istražni organi policije bi trebalo da budu u položaju da procene da li postoji stvarna opasnost po svedoka. U nekim slučajevima moguće je da svedo, usled stresa koji je psihološke prirode, veruje u postojanje nerealnog ili iluzornog rizika. Važno je da se svedoku omogući pomoć psihologa kako bi se ocenio kredibilitet percipirane pretnje.

Spremnost i sposobnost svedoka da usvoji mere zaštite je takođe važan faktor. Svedoci moraju u potpunosti biti obavesteni o raspoloživim merama zaštite, načinu njihove primene i implikaciji navedenih mera zaštite. Sa tim znanjem svedok može slobodno da odluči da li je spreman da se podvrgne merama programa zaštite svedoka. Saglasnosti i saradnja sa svedokove strane je od suštinske važnosti svake mere zaštite. Štaviše, svedok treba takođe da bude mentalno podoban za primenu zaštitnih mera, treba da zna i da bude savršeno svestan svih implikacija.

Načela prema kojima se upravljaju mere zaštite svedoka

Kada se ovi kriterijumi procene, odluka o merama koje treba primeniti mora da prati određena načela. Sve mere zaštite svedoka treba da budu:

- Neophodne;
- Srazmerne;
- Najblaže moguće mere;
- Mogu se sastojati od više mera istovremeno; i
- Moraju se primenjivati uz saglasnost svedoka.

Usvajanje i primena mera zaštite nalaže veliku količinu ljudskih i ekonomskih resursa. Neophodnost znači da nema drugih raspoloživih dokaza koji se mogu smatrati dovoljnim za zasnivanje predmeta u vezi sa teškim krivičnim delom. To takođe znači da se nakon pažljive procene svedoka upotreba mera zaštite smatra ključnom da svedok da najbolji mogući iskaz. Iskaz koji svedok daje mora biti od ključne ili odlučujuće važnosti za sudski postupak. Pri odlučivanju o merama zaštite treba takođe razmatrati da li postoje drugi dokazi koji mogu biti dovoljni za zasnivanje predmeta u vezi sa teškim krivičnim delom. Štaviše, pri odabiru dokaza i proceni načela neophodnosti treba takođe uzeti u obzir i interese oštećenog i žrtve u postupku i u tom smislu treba obezbediti **srazmernost** između prirode mera zaštite i ozbiljnosti zastrašivanja svedoka.

Pri odlučivanju o primeni određene mere zaštite moraju se uzeti u razmatranje pitanje srazmernosti i najblaža neophodna mera. Primena mere zaštite može imati efekta na pravo okrivljenog na pravično suđenje, na primer ograničavanjem prava ispitivanja svedoka. Stoga, svako ograničenje treba da bude izuzetak od ovog načela i treba razmotriti najblažu meru.

Svedokovo dobrovoljno prihvatanje mera zaštite znači da je svedok obavestjen i saglasan sa pravilima bezbednosti koje mora da poštuje, kao da razume razmeru ograničenja koja će uslediti. Dobrovoljnost je bitna jer svedok mora dobrovoljno podržati sve mere preduzete za obezbeđivanje svoje sigurnosti. U nekim slučajevima navedene mere će narušiti ljudska prava svedoka, te stoga gore navedene kriterijume treba razmotriti u pogledu svedoka, kao i okrivljenog.

3. MERE ZAŠTITE SVEDOKA

Opšte mere

U dokumentu UN „Dobra praksa zaštite svedoka u krivičnim postupcima iz oblasti organizovanog kriminala” iz 2008. godine navodi se da se opšte procesne mere mogu grupisati u tri opšte kategorije u zavisnosti od njihove svrhe:

Mere za smanjenje straha kroz izbegavanje sučeljavanja sa okrivljenim. U ove mere spada:

- Korišćenje izjava datih u istrazi (pisanih ili snimljenih audio ili audiovizuelnih izjava) kao alternative svedočenju na sudu;
- Udaljavanje optuženog iz sudnice;
- Svedočenje putem tehničkih uređaja za prenos slike i zvuka, kao što je video konferencijska veza.

Mere za otežavanje ili onemogućavanje okrivljenom, odnosno organizovanoj kriminalnoj grupi, da uđu u trag identitetu svedoka, uključujući sledeće mere:

- Zaštićeno svedočenje korišćenjem monitora, paravana ili dvostranog ogledala;
- Anonimno svedočenje.

Mere kojima se ograničava izloženost svedoka javnosti i psihološkom stresu:

- Promena mesta ili datuma suđenja;
- Izmeštanje javnosti iz sudnice (video prenos);
- Prisustvo pratnje kao podrške svedoku, psihološka, socijalna i profesionalna pomoć.

Navedene mere mogu se koristiti samostalno ili kombinovano.

Mere zaštite prema klasifikaciji svedoka

Ove mere zaštite zavise od klasifikacije tipa svedoka: posebno osetljiv svedok, ugrožen svedok i zaštićeni svedok.

Posebno osetljivi svedok može dobiti sledeće mere zaštite:

- Pristup psihološkoj i socijalnoj pomoći;
- Promena u načinu ispitivanja, uključujući mogućnost da sud direktno postavlja pitanja svedoku u ime stranaka i branilaca.
- Upotreba pomagala za komunikaciju;
- Skraćeno vreme ročišta ili periodi za oporavak;
- Ograničenja u smislu složenosti i dužine pitanja.

Ugroženi svedok može dobiti mere usmerene na zaštitu njegovog identiteta:

- Ograničenje prava optuženog i njegovog branioca da pregleda spise i dokumentaciju;
- Neotkrivanje identiteta svedoka;
- Odvojeni ulaz u sud i odvojena čekaonica;
- Svedočenje putem tehničkih sredstava za izmenu slike i zvuka;
- Udaljavanje okrivljenog iz sudnice;
- Promena redosleda izvođenja dokaza na glavnom pretresu;
- Predstavljanje dokaza prikupljenih tokom istrage na glavnom pretresu bez obaveze direktnog davanja iskaza;
- Udaljavanje javnosti i/ili medija iz sudnice;
- Zabrana objavljivanja materijala putem kog bi se mogao identifikovati svedok.

Nad zaštićenim svedokom primenjuju se posebne mere predviđene Zakonom o programu zaštite učesnika u krivičnom postupku.

Pristup psihološkoj i socijalnoj pomoći

Svedoci koji svedoče pred sudom mogu patiti od psiholoških poremećaja koji su usledili nakon traumatičnog događaja. Nakon traumatičnog događaja ili ponovljene traume, ljudi reaguju na različite načine, doživljavajući širok raspon fizičkih i emocionalnih reakcija. To može uključivati šok, poricanje, tugu, krivicu, strah, depresiju i/ili stvaranje osećaja bespomoćnosti, kako za one koji su lično doživeli traumatičan događaj tako i kod onih koji su bili svedoci takvog događaja. Psihološku i socijalnu podršku treba pružiti svakom svedoku koji je pretrpeo bilo kakvu traumu i/ili koji se može smatrati osetljivim svedokom, čime se obezbeđuje da svedoci mogu svedočiti u potpuno bezbednim uslovima i okruženju, kao i da im iskustvo svedočenja neće izazvati dodatnu štetu, patnju ili traumu.

Tokom istrage- tužilac, a nakon podizanja optužnice- sud, obaveštava organ nadležan za pitanje socijalnog staranja o uključenju osetljivog svedoka u postupak i omogućava pružanje pomoći tog organa kao i psihološke podrške svedoku, uključujući prisustvo odgovarajućih stručnih lica prilikom ispitivanja ili pretresa.

U praksi se pokazalo da psihološka pomoć može pomoći osetljivim svedocima u smislu izvesnog poboljšanja fizičkog i mentalnog stanja, kao i povećane samouverenosti i osećaja dobrobiti tokom svedočenja, te na taj način unaprediti kvalitet dokaza i pomoći u oporavku nakon suđenja.

Pomoć treba da pružaju stručna lica koja su nezavisna od istražne službe i tužilaštva.

Kako bi se obezbedio kvalitet usluga pruženih u ovoj osetljivoj oblasti, važno je da nadležni organi prepoznaju nevladine organizacije koje će učestvovati u programu pomoći, izvrše njihovu procenu i odobre ih.

Redosled izvođenja dokaza na glavnom pretresu

Redosled izvođenja dokaza na glavnom pretresu uglavnom je uređen Zakonikom o krivičnom postupku. Predsednik sudskog veća ima kontrolu nad vođenjem postupka i treba da pristupi izmenama redosleda izlaganja dokaza ukoliko se time štiti svedok, a sa druge strane se ne narušavaju prava okrivljenog nesrazmerno.

U skladu sa gore navedenim odredbama, dobra praksa je da tokom glavnog pretresa sud može saslušati ugrožene i osetljive svedoke u najskorije moguće vreme. Na suđenju koje uključuje osetljive svedoke, tužilac ili branilac treba da zatraže od suda da se predmetu da prioritet i datum ročišta, kao i da se redosled unapred zakaže. To je posebno važno kod predmeta u kojima se pojavljuje više svedoka.

Pored toga, treba uložiti svaki napor da se obezbedi da se osetljivi svedok pojavi pred sudom na dan kada se od njega zahteva da pruži dokaze. Neprijatnost svedoka usled nepotrebnog prisustva sudu treba svesti na najmanju moguću meru određivanjem da svi oni koji su uključeni u predmet, uključujući osoblje suda, treba da se potrudu da svedoci prisustvuju sudu samo onda kada su dužni da pruže dokaze.

Ispitivanje svedoka kako bi se sprovela odgovarajuća kontrola nad načinom ispitivanja

Ova mera omogućava predsedniku veća da stekne odgovarajuću kontrolu nad načinom ispitivanja osetljivog svedoka kako bi se svedok zaštitio od uznemiravanja ili zbunjivanja. U skladu sa tim, sudija može intervenirati kako bi ograničio vrstu pitanja, način i ton u kome se pitanja postavljaju.

Dobra praksa je da sudija ili predsednik veća sprovode odgovarajuću kontrolu nad načinom i redosledom ispitivanja svedoka i izvođenjem dokaza, kako bi ispitivanje i izvođenje dokaza bilo efikasno pri utvrđivanju istine, kako bi se izbeglo gubljenje vremena i svedoci zaštitili od uznemiravanja i zbunjivanja.

U predmetima u kojima je svedok bio izložen seksualnom nasilju, ovo može predstavljati određene poteškoće jer iskaz često uključuje precizne i eksplicitne pojedinosti seksualnog čina i intimnog seksualnog nasilja. To može biti neprijatno, ponižavajuće i traumatično za svedoka-žrtvu seksualnog nasilja. Takođe, treba imati u vidu činjenicu da žrtve seksualnog nasilja nerado pričaju svoja preživljena iskustva, često opterećene stahom od prekora i neprihvatanja, čak i osude drugih iz socijalno- kulturne sredine iz koje potiču i u kojoj žive.

Pored toga, sudije moraju uzeti u obzir da će svedoci često biti zastrašeni i uznemireni formalnošću suda. To je od posebnog značaja kada su u pitanju svedoci deca ili maloletna lica. Oni se često bore da artikulišu svoje odgovore i generalno se osećaju inferiorno i neadekvatno. Sudije treba da posreduju ukoliko smatraju da se advokat koji ispituje svedoka ponaša snishodljivo ili maltretira svedoka.

Način na koji se ispituju deca ili maloletna lica je obično uređen ZKP-om.

Stoga je ključno da je sud aktivan pri osporavanju neadekvatne tehnike ispitivanja, u cilju zaštite dostojanstva svedoka i izbegavanja nepotrebnog stresa. Svedoke koji su odlučili da svedoče treba ispitati na neutralan način.

Pitanje je neprikladno ukoliko:

- dovodi u zabludu ili je zbunjujuće, ili
- je neopravdano iritantno, uznemiravajuće, zastrašujuće, uvredljivo, okrutno, ponižavajuće ili se ponavlja, ili
- je postavljeno svedoku na način ili u tonu koji je omalovažavajući, uvredljiv ili na drugi način neprimeren, ili
- nema nikakvih osnova osim stereotipa (npr. stereotip na osnovu pola svedoka, rase, kulture, nacionalnosti, dobi ili mentalnog, intelektualnog ili fizičkog invaliditeta).

Ograničenje prava tužilaštva i odbrane da ispituju svedoka

Ova mera takođe dozvoljava ograničenje prava tužioca i odbrane da ispituju osetljivog svedoka. Ova mera efikasno dopušta sudiji da izmeni uobičajene procedure na sudu i direktno ispita osetljivog svedoka ukoliko smatra da je to u najboljem interesu svedoka. Ova mera zaštite dozvoljava sudu da direktno postavlja pitanja osetljivom svedoku u ime tužilaštva ili odbrane.

Ova mera ima prevashodno za cilj da ograniči izlaganje svedoka psihološkom stresu, uklanjanjem bilo koje direktne verbalne interakcije sa tužiocem ili odbranom. Ipak, obično se koristi u kombinaciji sa drugim merama uključujući upotrebu tehničkih sredstava, tako da se svedok može ispitati i u sudnici ili u drugoj prostoriji putem audio-video linka.

Ova mera se koristi u posebnim okolnostima i obično je pogodna za većinu osetljivih svedoka za koje bi unakrsno ispitivanje, naročito neprijateljske ili agresivne prirode, bilo izuzetno stresno. Osetljivi svedoci, naročito deca i maloletnici, često se osećaju zastrašeno i uplašeno formalnošću sudskog okruženja i sudskih procedura. Dopuštajući ispitivanje svedoka na ovaj način, kvalitet dokaza će verovatno biti poboljšan.

Upotreba tehničkih uređaja

Sud može odobriti svedočenje putem video konferencijske veze ili putem drugih tehničkih uređaja za ispitivanje osetljivih svedoka ili ugroženih svedoka, kako bi se poboljšao kvalitet njihovih dokaza.

Svedok svedoči putem video konferencijske veze ili putem "direktnog televizijskog linka". Obe metode omogućavaju da svedok svedoči izvan sudnice u kojoj se odvija suđenje. Svedok će biti smešten van sudnice, ili, ukoliko je potrebno, biće smešten na udaljenu ili tajnu lokaciju. Važno je da se detaljna procena rizika završi pre suđenja i da se pažljivo razmotri gde će svedok biti smešten. Stavovi svedoka su od velikog značaja pri odlučivanju da li je ova mera (ili upotreba monitora) najpogodnija. Svedok koji je uznemiren pri pomisli da bude u istoj prostoriji sa okrivljenim će verovatno dati bolji iskaz ukoliko mu je dozvoljeno da koristi direktan link. Međutim, treba istaći da ga/je optuženi može videti na monitoru u sudnici.

Treba obezbediti kapacitet za audio-video linkove i za elektronski prenos dokumenata sa drugim zemljama kako bi se olakšalo video i audio-video svedočenje svedoka koji žive u inostranstvu.

Kada se zahteva potpuna anonimnost, direktni linkovi se mogu koristiti zajedno sa izmenom slike i glasa. Uređajem upravlja stručno kvalifikovano lice i dok svedok daje iskaz, sudsko osoblje će uvek biti prisutno kako bi se obezbedilo da svedok svedoči slobodno.

Where total anonymity is required, live links can be used in conjunction with image and voice distortion. The equipment is operated by a suitably qualified person and while providing their evidence, court staff will always be present to ensure that the witness is testifying freely.

Neophodno je uspostaviti izuzetno bezbedan i pouzdan sistem kompjuterskih mreža koji mora biti bezbedan i zaštićen od neovlašćenog pristupa.

Udaljenje optuženog iz sudnice

Sud može narediti meru udaljenja optuženog iz sudnice bi se sprečilo da prisustvo optuženog utiče na svedoka tokom davanja iskaza.

Optuženi može takođe biti udaljen iz sudnice ukoliko postoji opravdana bojazan da će prisustvo optuženog uticati na sposobnost svedoka da svedoči. Ova bojazan se generalno zasniva na opažanjima i preporukama stručnog osoblja za pružanje podrške svedocima, koje može smatrati da prisustvo optuženog može uticati na psihičko i emotivno stanje svedoka.

Udaljenje optuženog iz sudnice može imati ozbiljan uticaj na pravo optuženog na suočenje, i tu meru treba primenjivati samo za izuzetne okolnosti. Optuženom može biti dozvoljeno da prati svedočenje putem tehničkih uređaja za prenos slike i zvuka ili se svedočenje snima i prikazuje optuženom. Štaviše, branilac je stalno prisutan na saslušanju, a nakon svedočenja ono se predstavlja i optuženom. Pre nego što se svedok otpusti, branilac i optuženi će imati priliku da se konsultuju i postave pitanja.

Kada pretnja nad svedokom ne dolazi od optuženog već od lica koja nisu stranke u krivičnom postupku ali su povezani sa predmetom, sud može isključiti javnost iz sudnice.

Izvođenje dokaza prikupljenih tokom istrage

Iskaz svedoka dat tokom istrage može se koristiti kao dokaz na glavnom pretresu takođe i kako bi se zaštitio ugroženi ili osetljivi svedok. S tim u skladu, zakon dozvoljava primenu ove mere kako bi se obezbedila zaštita ugroženog svedoka koji bi izložio sebe velikoj

opasnosti ili kako bi se zaštitio osetljivi svedok koji bi sebe izložio značajnom emocionalnom stresu pojavljivaljem na glavnom pretresu.

treba garantovati pravo strankama da prisustvuju ispitivanju, saslušavanju i unakrsnom ispitivanju svedoka i da raspravljaju o sadržaju izjava tokom postupaka. U skladu sa tim, izjave iz prethodnog postupka mogu biti dozvoljene pod uslovom da odbrana ima priliku da ispita svedoka i proveri izjave u smislu verodostojnosti i dodele statusa prihvatljivosti na sudu.

Ograničenje prava osumnjičenog i njegovog branioca da pregleda spise i dokumentaciju

Ova zaštitna mera namenjena je da se obezbedi zaštita identiteta svedoka (potpuna ili delimična) od optuženog i branioca sve do vremena suđenja. Ova mera se nadopunjuje mogućnošću da identitet svedoka ostane u tajnosti tokom postupka, uključujući i period tokom čitavog krivičnog postupka i posle toga.

U svim fazama postupka, sud će voditi računa da, što je pre moguće, dozvoli pristup informacijama koje se nalaze u spisima i dokumentima kojima je pristup optuženom i braniocu ograničen. Bitno je napomenuti da, kada se razmatra primena mere neotkrivanja identiteta, obaveze tužilaštva u pogledu obelodanjivanja idu mnogo dalje od običnih dužnosti obelodanjivanja.

Neotkrivanje identiteta svedoka

Pored prethodne odredbe o ograničenju pregledanja spisa, moguće je razmatrati dodatnu meru kako bi se zaštitila anonimnost svedoka. Vrlo je važno napomenuti da se ova mera može preduzeti samo u izuzetnim okolnostima i kada postoji opravdana bojazan da će lična bezbednost svedoka ili njegove porodice biti ozbiljno ugrožena ako se neki ili svi lični podaci svedoka obelodane i da će ta opasnosti postojati i nakon davanja iskaza svedoka.

Zahtev za anonimnost svedoka može se podneti kako u prethodnom postupku tako i tokom faze suđenja, a može se takođe zahtevati i na samom početku istrage čime se od početka obezbeđuje sigurnost ljudima koji imaju relevantne informacije da njihov identitet neće biti obelodanjen.

Za pravilnu procenu mera i pre dodele anonimnosti, tužilac može podneti i/ili sud može zatražiti sledeću dokumentaciju:

- pun dokazni iskaz svedoka dajući svoj pravi identitet;
- uređenu verziju punog dokaznog iskaza svedoka sa uklonjenim svim elementima koji bi mogli identifikovati svedoka;
- izjavu svedoka u kojoj izražava strah o svedočenju ako njegov identitet postane poznat optuženom, i, gde je to prikladno, da li će svedok svedočiti bez mere anonimnosti;

Sud takođe može zahtevati izveštaj koji može uključivati:

- punu procenu rizika preduzetu od strane policije koja bi trebalo da obuhvati ocenu osnovanosti straha svedoka kojom se objašnjava zašto nijedna mera zaštite ne bi bila adekvatna;
- razmatranje posebnih mera i razloga zašto posebna mera ili kombinacija posebnih mera ne bi bila prikladna za identifikovani rizik;
- naznaku da li su posebni aranžmani napravljeni sa svedokom.

Anonimnost može biti dodeljena u vidu korišćenja tehnike distorzije slike i glasa, čime se može sačuvati identitet svedoka kao tajni u situacijama gde se optuženi i svedok poznaju. Kada je svedok prisutan u sudnici, tehnike mogu uključivati upotrebu jednostavnih

sredstava, kao što su teatralno prurušavanje kako bi se sakrile ili izmenile crte lica (perike, šminka, velike tamne naočare). Distorzija slike se može kombinovati sa davanjem iskaza putem internne televizije, izmene ili distorzije lica svedoka elektronskim sredstvima kako bi se izbeglo prepoznavanje. Ako bi se svedok mogao prepoznati samo po zvuku glasa, može se upotrebiti posebna elektronska oprema kojom bi se izmenio glas svedoka dok svedoči iza monitora ili putem video konferencijske veze. Tamo gde je tonsko snimanje sudskih postupaka obavezno, svedočenje uz distorziju glasa se čuva sa zvaničnim spisima. Međutim, ako optuženi poznaje svedoka, vrednost ove mere je ograničena jer je optuženi u mogućnosti da identifikuje svedoka prema sadržaju svedočenja.

Potpuna anonimnost je mera za izuzetne slučajeve i može imati ozbiljnog uticaja na pravo optuženog na pravično i javno suđenje, sučeljavanje i pravo na unakrsno ispitivanje svedoka. Ona postavlja ograničenja na pravo osporavanja iskrenosti i tačnosti iskaza. U ovim slučajevima odbrana možda neće biti u mogućnosti da utvrdi:

- bilo kakvu vezu sa optuženim koja može biti razlog pristrasnog stava;
- poreklo saznanja;
- bilo koje podatke iz prošlosti koji bi mogli imati uticaja na kredibilitet svedoka (mentalno stanje, krivični dosije, sklonost laganju itd).

Naibolja praksa u međunarodnom pravu u pogledu upotrebe anonimnih svedoka

U krivično pravo odavno je uvedena odlika da optuženi ima pravo da zna i preispita lice koje ga tereti; neki pravni sistemi dozvoljavaju sučeljavanje, a većina insistira na jednakosti između tužilaštva i odbrane.

Član 68 Rimskog statuta Međunarodnog krivičnog suda tiče se zaštite žrtava i svedoka, kao i njihovog učešća u postupku. Sud mora preduzeti odgovarajuće mere da zaštiti bezbednost, fizičku i psihološku dobrobit, dostojanstvo i privatnost žrtava i svedoka, ali samo ukoliko je moguće obezbediti da navedene mere neće predstavljati pristrasnost, odnosno nedoslednost sa pravima optuženog, kao i sa načelom pravičnog i nepristrasnog suđenja.

Anonimno davanje iskaza je teško opravdati ukoliko optuženi poznaje svedoka.

Skrivanje dela identiteta svedoka, odnosno njegov identitet u celini, od branioca i javnosti može biti delotvoran način zaštite u retkim slučajevima u kojima sam sadržaj dokaza ne identifikuje svedoka, a iskaz može da se potkrepi drugim dokazima. U slučajevima u kojima se dodeli delimična, odnosno ograničena anonimnost, odbrana može ispitivati svedoka ali nema pristup njegovom identitetu ili ličnim podacima. Ta mera je naročito korisna kod davanja iskaza prikrivenih islednika i članova timova za nadzor koji bi bili dovedeni u opasnost ako bi njihov stvarni identitet bio obelodanjen javnosti.

U praksi su slučajevi totalne anonimnosti korisni samo u predmetima u kojima su svedoci nedužni prolaznici kada je došlo do krivičnog dela. Ukoliko okrivljeni poznaje svedoka onda održavanje potpune anonimnosti nije pravično.

Sudska praksa Evropskog suda ljudskih prava o sprovođenju člana 6 (prava na pravično suđenje) EKLJP stvorila je niz uslova za korišćenje anonimnih svedoka kojom se ograničava dokazna snaga koja se može pripisati takvim dokazima (Kostovski protiv Kraljevine Holandije; Vindiš protiv Republike Austrije; Lidi protiv Konfederacije Švajcarske; Dorson protiv Kraljevine Holandije; Jaloh protiv Savezne Republike Nemačke; Gefgen protiv Savezne Republike Nemačke; Al-Kavaja i Taheri protiv Ujedinjenog Kraljevstva).

Sud smatra da totalna anonimnost svedoka ne krši automatski pravo na pravično suđenje ukoliko se poteškoće sa kojima se suočava odbrana u dovoljnoj meri uravnoteže procedurama kojih se pravosudni organi pridržavaju. U postizanju ove ravnoteže vagaju se pitanja u koja spadaju mogućnost da ispitivanje anonimnog svedoka u prisustvu advokata

vodi istražni sudija koji je svestan identiteta svedoka čak i ako odbrana nije; potkrepljenost drugim materijalnim dokazima umesto da se predmet u potpunosti ili u najvećoj meri oslanja na anonimni iskaz; da okrivljeni ima mogućnost da postavi pitanja direktno svedoku tokom davanja iskaza ili preko advokata odbrane, u pismenom ili drugom obliku; valjanost razloga da se stvarni identitet svedoka drži u tajnosti treba proveriti nekoliko puta tokom različitih faza krivičnog postupka, kao i nakon njihovog završetka; i organ koji donosi odluku (istražni sudija, sud, drugo) treba da potvrdi da svedok postoji i treba da pojasni okolnosti koje mogu uticati na pouzdanost svedoka (mentalna bolest, fizički invaliditet itd).

Iza svega je načelo da što je veća važnost dokaza za dokazivanje u predmetu, to je veća potencijalna nepravdičnost prema okrivljenom da se svedoku omogući da ostane anonimn, te time i veća potreba za zaštitom kojom se obezbeđuje pouzdanost dokaza, odnosno mogućnost da se pouzdanost dokaza propisno prover i proceni.

Neotkrivanje javnosti

Mogu postojati i slučajevi u kojima je identitet svedoka poznat optuženom ali se identitet datog svedoka i dalje može zaštititi od javnosti.

U ovom slučaju, primeri sudskih naloga načinjenih u tom smislu uključuju:

- Zabrana odbrani da sa medijima podeli poverljive dokumente dobijene od tužilaštva;
- Zabrana odbrani da javnosti otkrije informacije o svedocima, njihovom identitetu, lokaciji, odnosno bilo koje poverljive dokaze;
- Ukoliko je takvo otkrivanje informacija neophodno za pripremu odbrane, branilac mora obavestiti primaoca materijala da je zabranjeno kopiranje, reprodukcija ili objavljivanje informacije i mora od primaoca tražiti da informacije vrati odbrani;
- Zahtev od odbrane da vodi evidenciju imena, adrese i funkcije svakog lica, odnosno entiteta kome se saopštavaju poverljive informacije i datum otkrivanja informacija;
- Ukoliko se član tima odbrane povuče sa predmeta, to lice je obavezno da vrati sav poverljiv materijal u posedu glavnom advokatu odbrane; i
- Odbrana mora da vrati sav poverljiv materijal u posedu sudskoj pisarnici nakon završetka predmeta.

Isključenje javnosti

Pravo na javnost sudskog postupka je jedna od osnovnih jemstava pravičnosti krivičnog postupka. Postoji pretpostavka u zakonu da će se glavni pretres održati javno. Pravo prisustvovanja krivičnom postupku smatra se garancijom pravičnosti postupka. Javna priroda sudskog postupka prvenstveno služi da bi se zaštitili interesi optuženog. Pravo na javnost postupka, međutim, nije apsolutna.

Sudovi mogu u bilo kom trenutku po službenoj dužnosti ili na zahtev stranaka i branioca odlučiti da isključe javnost iz celog glavnog pretresa ili jednog njegovog dela. Navedenu odluku o isključenju javnosti treba obrazložiti i objaviti.

Evropska konvencija o ljudskim pravima uređuje pravo na javnost postupka uz priznanje da se „štampa i javnost mogu isključiti s celog ili s dela suđenja u interesu morala, javnog reda ili nacionalne bezbednosti u demokratskom društvu, kada to zahtevaju interesi maloletnika ili zaštita privatnog života stranaka ili u meri koja je, po mišljenju suda, neophodno potrebna u posebnim okolnostima kada bi javnost mogla da naškodi interesima pravde”.

Veoma je važno napomenuti da se nakon donošenja odluke o isključenju javnosti sva lica koja ostaju na zatvorenoj sednici upozoravaju da su sve informacije koje se iznose ili o kojima se raspravlja tokom zatvorene sednice tajne i da otkrivanje tih informacija predstavlja krivični prekršaj.

Zaštita svedoka od vređanja, pretnji i napada

Sud treba da ima obavezu da obezbedi zaštitu svedoka od vređanja, pretnji, zastrašivanja i napada. Sud je dužan da zaštiti dostojanstvo i dobrobit svedoka. Ova zaštita se može obezbediti kroz disciplinske kazne učesnika krivičnog postupka ili bilo kojeg drugog lica koje vređa, preti ili ugrožava bezbednost svedoka pred sudom, ne dovodeći u pitanje i moguće podizanje optužnice. Štaviše, sud može naložiti policiji da preduzme neophodne mere kako bi zaštitila svedoka.

Ograničenje u ispitivanju kada je svedok oštećen u krivičnom delu seksualnog delikta

Sud može da ograniči sadržaj pitanja postavljenih tokom direktnog i unakrsnog ispitivanja kada je svedok oštećena strana u krivičnom delu seksualnog delikta. U skladu sa ovim članovima, oštećenog u ovim delima nije dozvoljeno ispitivati o njegovom seksualnom životu pre izvršenog krivičnog dela niti postavljati pitanja o njegovom seksualnom ponašanju ili predispozicijama.

Ispitivanje osetljivog svedoka treba sprovesti na naročito pažljiv, uljudan i temeljit način. Ovakvo ispitivanje ne treba ponavljati. Na sudskom saslušanju sudija pažljivo nadgleda ispitivanje svedoka. Onda kada unakrsno ispitivanje, posebno u slučajevima koji se tiču navoda seksualnog delikta, može neopravdano traumatično uticati na svedoka, sudija treba da uzme u obzir primenu odgovarajuće mere za kontrolisanje načina ispitivanja. Štaviše, žene koje trpe nasilje u porodici i starija lica podvrgnuta maltretiranju od strane članova porodice treba da dobiju odgovarajuću zaštitu od zastrašivanja usmerenog na sprečavanje prijavljivanja krivičnog dela i pružanja dokaza.

4. SUDSKA STRAŽA

Nadležnost sudske straže u Srbiji je da osigura bezbednost u prostorijama suda kao i da pomaže sudu i tužilaštvu.

U cilju zaštite svedoka, sudska straža može da obavlja sledeće radnje:

- Štiti dolazak i odlazak svedoka iz prostorije u kojoj čekaju poziv za sudnicu u kojoj se održava pretres;
- Štiti bezbednost svedoka od trenutka njihovog dolaska pa sve do izlaska iz prostorije u kojoj se pretres održava; i
- Sprovođenje unutar suda, kad to zahteva sud ili druga stranka,
- Zaštita tokom pretresa.

5. ZAŠTITA INFORMACIJA I BEZBEDNOST PODATAKA

Jedna od glavnih odlika mera zaštite svedoka je tajnost podataka u vezi sa njihovom primenom. Ceo koncept zaštite svedoka u krivičnom postupku bio bi ugrožen ukoliko bi se zaštićeni podaci o svedocima stavili na uvid javnosti.

Sva evidencija i sudski dokumenti u vezi sa ročištem na predmetu koji uključuje i zaštitu svedoka, kako u fizičkom tako i u digitalnom obliku, uključujući odluku o čuvanju poverljivih podataka o svedoku i svaku odluku ili rešenje kojom se dodeljuje status anonimnog svedoka, smatraju se zaštićenim podacima. Nakon uvođenja zaštitne mere odobravanja anonimnosti, neophodno je obratiti posebnu pažnju na potrebu da se provere svi spisi

predmeta i da se iz predmeta dostupnog javnosti uklone svi dokumenti u kojima se nalaze ime i lični podaci svedoka. Svi navedeni podaci odlažu se na sigurno.

Službenici zaduženi za odlaganje i arhiviranje zaštićenih dokumenata imaju ključnu odgovornost da sačuvaju poverljivost svih internih procedura i treba da potpišu izjavu o poverljivosti podataka. Svi sudovi treba da sastave i usvoje nacrt konkretne i sveobuhvatne interne procedure za sistem arhiviranja zaštićenih podataka.

Zaštićeni podaci i spisi mogu se predati samo predsedniku sudskog veća ili predsedniku žalbenog veća. Kod vraćanja zaštićenih podataka na bezbedno mesto koje određuje sud, podacima se mora rukovati na bezbedan način. Digitalni sistemi moraju biti obezbeđeni od neovlašćenog pristupa i treba da imaju sigurnu evidenciju svakog pristupa.

Neovlašćeno otkrivanje zaštićenih informacija treba da bude krivični prekršaj.

6. SVEDOČENJE SAUČESNIKA - SVEDOKA SARADNIKA

Upotreba iskaza saučesnika protiv kriminalaca sa kojima se prethodno udružio radi učinjenja krivičnih dela uvek se posmatra kao sumnjiv izvor dokaza sa pravne tačke gledišta. Sudovi u mnogim državama im ne veruju, a u nekima ni ne može da se upotrebi bez potkrepljenja dokazima. Pojavljuju se mnoga pitanja u vezi sa motivacijom svedoka, njegovom verodostojnošću, kao i poteškoća u smislu zaštite prava optuženog u tim predmetima.

Tužiocima moraju s dužnom pažnjom obezbediti da se odluka upotrebe dokaza od saučesnika donese na racionalnim, opravdanim i doslednim osnovama. U razmatranja koja se pojavljuju ovom prilikom spadaju:

- Doslednost preciznosti iskaza (ovo se procenjuje putem analiziranja dokaza u odnosu na ostale dostupne dokaze, informaciju i/ili obaveštajne podatke);
- Spremnost potencijalnog svedoka da promeni iskaz (uzimajući u obzir i učestalost promena i data objašnjenja) kao i interne nedoslednosti dokaza;
- Namerno iskrivljenje uloga drugih aktera;
- Da li potencijalni svedok umanjuje svoju ulogu;
- Razmera i vrsta prethodnih dela - da li su dovela do „života u kriminalu” i da li postoji materijala da se prikaže sklonost ka laganju?
- Iskrenost, motivacija i stav potencijalnog svedoka;
- Tendencija brkanja činjenica u vezi sa sopstvenim delima; i
- Pitanja u vezi sa zdravstvenim stanjem potencijalnog svedoka, nakon uvida u zdravstveni karton/lekarsku evidenciju.

Da bi se pravilno izvršila procena ovih činilaca, neophodno je utvrditi celokupni kriminalni istorijat svedoka, uključujući podatke o njegovim, odnosno njenim kontaktima s policijom, nezvano od toga da li su za rezultat imali krivičnu presudu. Pored toga, kad god je moguće tužiocima treba da utvrde i zdravstveno stanje svedoka kroz uvid u medicinsku dokumentaciju - naročito u vezi sa problemima sa mentalnim zdravljem, zloupotrebom opojnih supstanci ili drugim zdravstvenim problemima koji mogu biti od važnosti u pogledu pouzdanosti i kredibiliteta svedoka.

Takođe su bitni i sledeći činoci:

- Težina krivičnog/ih dela za koja se iznose dokazi, informacije, nudi saradnja, pomoć ili druge pogodnosti; i
- Nasuprot toga, težina krivičnog/ih dela koje je potencijalni svedok mogao učiniti, uključujući do koje mere je potencijalni svedok prisilio ili podstakao drugo lice da učestvuje u učinjenju dela oko kog/kojih se vodi istraga;

Pored svega ovoga, tužilac je dužan da oceni snagu predmeta tužilaštva sa informacijama od potencijalnog svedoka saradnika i bez istih, i mora se uveriti da je lice sposobno i spremno da da pouzdane dokaze o značajnim aspektima predmeta. Ukoliko delo može pravosudno da se goni i bez svedoka saradnika onda generalno gledano nije ni umesno vrbovati svedoka saradnika.

U razmatranje se takođe mora uzeti i obaveza staranja koja se pojavljuje između tužilaštva i potencijalnih svedoka, naročito onih koji su povezani sa okrivljenim ili ga poznaju. Tužiocima moraju paziti na prava svedoka prema Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima, posebno pravu na život (član 2), zaštitu od nečovečnog postupanja (član 3) i pravu na poštovanje privatnog i porodičnog života (član 8).

Dokazi saučesnika mogu biti uverljivi i snažni i oni - što je prepoznato u međunarodnom pravu - predstavljaju ključno oruđe u borbi protiv organizovanog kriminala i terorizma. To oruđe se, međutim, mora koristiti u okvirima pravičnosti na suđenju i mora se s dužnom pažnjom uspostaviti ravnoteža između potrebe da se teška dela sudski gone i opasnosti svedočenja saučesnika.

7. IZRICANJE KAZNE SVEDOKU SARADNIKU

U međunarodnom pravu priznata je mogućnost da se svedoku saradniku ponudi umanjene kazne u zamenu za svedočenje. Članom 26 Konvencije UN protiv transnacionalnog i organizovanog kriminala uređene su mere za unapređenje saradnje svedoka saradnika sa organima unutrašnjih poslova. Države treba da preduzmu odgovarajuće mere za podsticanje lica koja učestvuju, odnosno koja su učestvovala u organizovanim kriminalnim grupama da pruže informacije koje su korisne za nadležne organe. Treba razmotriti mogućnost da se - u odgovarajućim slučajevima - ublaži kazna optuženom koji u velikoj meri saraduje tokom istrage i pokretanja optužnice u vezi sa krivičnim delom obuhvaćenim ovom konvencijom. Nadalje, svaka država će u skladu sa osnovnim načelima domaćeg zakonodavstva razmotriti uređenje mogućnosti da se omogući imunitet od gonjenja licu koje u velikoj meri saraduje tokom istrage i pokretanja optužnice u vezi sa krivičnim delom obuhvaćenim ovom konvencijom.

Pitanja zaštite ljudskih prava imaju prvenstvo nad dogovorima ovog tipa kako bi se obezbedila pravičnost suđenja i zaštitila prava optuženog. Upotreba svedoka saradnika ne sme svesno dovesti do krivokletstva i neosnovane osude.

U slučajevima u kojima je ova mera srazmerna, opravdana i pravična, može se i ponuditi smanjenje kazne svedoku saradniku, odnosno može se ponuditi imunitet od gonjenja, ili se svedoku saradniku može saopštiti da će se dokazi koje preda policiji koristiti samo u ograničenom opsegu krivičnih postupaka, ili ukoliko se svedoku saradniku sudi sudija koji izriče kaznu može umanjiti trajanje kazne jer se radi o svedoku saradniku, a ukoliko je svedok saradnik prethodno osuđen može doći do naknadnog pregleda predmeta i umanjene kazne ukoliko pruži informacije policiji.

Uopšteno gledano, svedoke saradnike treba krivično goniti zbog dela koja priznaju a dužnost je tužilaštva da proveriti da li su priznali pun opseg svojeg učešća u krivičnim delima, te postupci moraju biti odvojeni i moraju se započeti pre nego što svedok saradnik da iskaz na sudu. Razlog za to je da je krivično gonjenje lica koje je učinilac velikog broja teških krivičnih dela obično u javnom interesu, a ako do krivičnog gonjenja takvog lica ne dođe, navodi o korupciji ili mutnim poslovima mogu da umanje njihov kredibilitet kao svedoka a - shodno s tim - i težine njihovih dokaza na naknadnom suđenju.

Prema opštem pravilu, kada postoji dovoljno dokaza za pokretanje optužnice i kada ti dokazi mahom dolaze od svedoka saradnika, interes javnosti u normalnim okolnostima

nalaže da saradnika pravde treba sudski goniti, bez obzira na to da li se poziva kao svedok ili ne. Samo u najizuzetnijim slučajevima može biti prihvatljivo ponuditi puni imunitet od gonjenja.

Dodela imuniteta od gonjenja ne može se sama po sebi pravdati potrebom zaštite svedoka saradnika.

Pri razmatranju slučajeve za dodelu imuniteta ili amnestije veoma je važno da se odluke donose u svetlu razmatranja ljudskih prava svedoka saradnika, potencijalnih optuženih, kao i žrtava svih krivičnih dela obuhvaćenih optužnicom. Glavna pitanja su: da li je u interesu pravde vrednije imati sumnjivo lice za svedoka tužilaštva umesto kao okrivljenog, da li je u interesu javne bezbednosti važnije dobijanje informacija o razmarama i prirodi kriminalnih radnji od moguće osuđujuće presude za pojedinca, kao i da li je takođe vrlo malo verovatno da će bilo kakav postupak moći da se pokrene protiv lica kome je ponuđen imunitet u zamenu za trenutno dostupne dokaze.

Odluka da se koristi svedok saradnik mora, u predmetima u kojima se nudi smanjenje kazne, biti doneta u svetlu njegovog kredibiliteta - da li je svedok saradnik neko ko inače govori istinu, i njegove pouzdanosti - da li je svedok saradnik neko ko u trenutnim okolnostima govori istinu.

Da bi dobio imunitet ili amnestiju, odnosno da bi postao svedok saradnik, kriminalac mora u potpunosti da prizna sopstvenu ulogu u krivičnom delu, odnosno delima koja su pod istragom; mora inspektorima da dâ sve raspoložive informacije u vezi sa predmetom istrage i svim umešanim licima; i mora da pristane na trajnu i potpunu saradnju tokom cele istrage i do završetka krivičnog ili drugog postupka koji slede nakon navedene istrage, uključujući i davanje iskaza na sudu ukoliko bude potrebno.

Kod svakog predmeta u kom potencijalni svedok saradnik nagovesti da je voljan da pomogne tužilaštvu, treba zabeležiti uslove pod kojim se ta pomoć pruža, opseg pomoći koja se pruža i sve pogodnosti po učinioca.

Ne može se davati imunitet od gonjenja kojim se omogućava izvršenje krivičnih dela u budućnosti, bez obzira da li se radi o konkretnom licu ili grupi ljudi.

U slučajevima u kojima se svedoku saradniku sudi i on bude osuđen pre davanja dokaza protiv drugih lica i sud treba mu ublaži kaznu, a takvo ublaženje nije obavezno prema zakonu, sud treba da razmotri širinu i prirodu pružene, odnosno ponuđene pomoći. Mada su ublaženja kazne dobro utvrđena u praksi i u mnogim zemljama se primenjuju na svakog optuženog koji prizna krivicu pre suđenja, tužiocima svedoku saradniku ne treba da kažu da će ublažavanje kazne automatski uslediti nakon pružanja pomoći, osim u slučaju da postoji takva odredba u republičkom zakonu.

Načelo sistema zaštite svedoka da prijem u program zaštite nije nagrada niti pogodnost kojom se učinioci ubeđuju da daju dokaze mora biti jasno navedeno. Korist svedoku saradniku od programa zaštite svedoka proističe iz toga što mu je očuvana bezbednost. Da bi se ispunile obaveze u smislu zaštite ljudskih prava u praksi zaštite svedoka, neophodno je da se program zaštite svedoka razdvoji od istrage, suđenja i sudske odluke. Kada se završi istraga, Jedinica za zaštitu svedoka mora da se nosi sa obećanjima koja su istražni organi dali. Zato je važna praksa da se jasno utvrdi razlika između istrage i zaštite svedoka saradnika. Navedena jasna podela između istrage i zaštite je praksa od suštinske važnosti. Aktivnosti istražnih organa i jedinice za zaštitu moraju biti međusobno što nezavisnije ukoliko želimo da se jasno stavi do znanja da zaštita nije nadoknada za saradnju.

8. MEĐUNARODNA SARADNJA NA PRAVNIM PITANJIMA IZ OBLASTI ZAŠTITE SVEDOKA

Međunarodnim standardima, dokumentima i sporazumima nalaže se, preporučuje i podstiče međunarodna saradnja između država u oblasti zaštite svedoka. Ovakva saradnja donosi mnoge koristi, razmenu znanja, iskustava, učenja i kao i modele zakona, usaglašavanje zakonodavstava, finansijsku podršku, kao i direktnu podršku za međunarodno preseljenje zaštićenih lica.

Postoji značajna podrška za države, kao i mogućnosti doprinosa međunarodnoj debati o zaštiti svedoka preko međunarodnih organizacija - Ujedinjene nacije, Evropska unija i Savet Evrope zaštitu svedoka vide kao ključno oruđe u borbi protiv kriminala, a naročito organizovanog kriminala, a države mogu doprineti procesu kroz direktno predstavljanje, prikupljanje informacija, međunarodne konferencije i radne grupe, kao i stručnim savetovanjem u odborima/komitetima.

Procesne mere

U oblasti pomoći i podrške žrtvama i svedocima, kao i u pogledu procesne zaštite ovo se uglavnom postiže međunarodnim konferencijama i radnim grupama za razmenu informacija, kao i naučenog, modela i procesa. Glavno nadnacionalno telo je „*Victim Support Europe*” osnovano 1990. godine. Radi se o vodećoj evropskoj krovnoj organizaciji koja zastupa sve žrtve kriminala, ima četrdeset sedam nacionalnih organizacija-članica, tesno saraduje sa agencijama EU na izradi Direktive EU kojom bi se utvrdio minimum standarda pomoći žrtvama.

Vanprocesne mere

Međunarodna saradnja je od suštinskog značaja za uspešan rad Jedinica za zaštitu svedoka, naročito u oblasti preseljenja zaštićenih svedoka. Bitno je da se zakonskim rešenjem omogućava Jedinicama za zaštitu svedoka da saraduju na međunarodnom nivou na transferu zaštićenih osoba van zemlje i u nju. To se može postići putem međunarodnog ugovora ili sporazuma ili od jednog do drugog predmeta, a u mnogim slučajevima olakšano je Europol sporazumima za policijsku saradnju među državama. U svakom slučaju mora se izvesti preko zakonskih ovlašćenja u svakoj zemlji.

Međunarodno pravno ovlašćenje nalazi se u članu 24, stav 3 Konvencije Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog i organizovanog kriminala i države ovlašćuje da stupaju u sporazume ili aranžmane radi međunarodnog preseljenja zaštićenih svedoka. To mogu biti regionalni ili bilateralni sporazumi o saradnji u oblasti zaštite svedoka ili u borbi protiv konkretnog kriminaliteta poput organizovanog kriminala, prometa opojnih sredstava i terorizma: takvim sporazumima utvrđuje se formalni okvir saradnje između država potpisnica i obično zahteva ratifikaciju u nacionalnom zakonodavstvu; ili to mogu biti sporazumi, odnosno memorandumu o razumevanju u koje direktno stupaju pravosudni organi i organi unutrašnjih poslova zemalja, koji pružaju osnov za direktnu pomoć i ne treba im ratifikacija u nacionalnom zakonodavstvu.

Pravno gledano, ključni problemi su sledeći: način upućivanja zahteva za preseljenje; dogovori oko samog preseljenja; dozvola policije, odnosno organa za izvršenje krivičnih sankcija druge zemlje za ulazak lica na dužnosti koja su možda naoružana; garantovanje istog nivoa zaštite i podrške zaštićenom licu kao u zemlji porekla, naročito ukoliko je navedeno lice na odluzenju kazne; kao i finansijski aranžmani za preseljenje. Obično se potpiše detaljan sporazum kojim se urede uzajamna prava i obaveze. Sporazum obično obuhvata sledeća pitanja: organ-pošiljalac predaje odgovornost za bezbednost svedoka

organu-primaocu i obavezuje se da svaki budući kontakt sa svedokom ide preko organa-primaoca; finansijski troškovi; integracija u zemlju prijema, zapošljavanje i usavršavanje, kursevi jezika, zdravstvena zaštita i socijalna zaštita.

Letonija, Litvanija i Estonia su 2000. godine stupile u sporazum o saradnji na preseljenju zaštićenih lica. Sporazumom se utvrđuju formalna pravna ovlašćenja kojima bi se garantovalo jednako postupanje prema preseljenim licima i sistem za pravljenje, odnosno prijem zahteva. U njemu se obrađuju i glavne oblasti kompleksnosti i daje se pravno ovlašćenje za postupanje Jedinicama za zaštitu svedoka.

Salcburški forum za regionalnu saradnju objavio je sporazum o saradnji u oblasti zaštite svedoka. Devet država centralne Evrope su usvojile ovaj sporazum za potrebe zaštite svedoka. One takođe imaju i zajedničku radnu grupu za zaštitu svedoka i međunarodnu saradnju. Nekoliko država sa Balkana uključeno je u „grupu prijatelja” foruma koja je osnovana kao platforma za dijalog i saradnju između država Salcburškog foruma i država Zapadnog Balkana, sa ciljem unapređenja nivoa bezbednosti građana i aktivne podrške prijatelja sa Zapadnog Balkana na putu evropskih integracija uopšte i u usvojanju i sprovođenju evropskih standarda i prakse, naročito u oblasti pravosuđa i unutrašnjih poslova.

Međunarodne organizacije

Postoje razna tela koja pružaju podršku međunarodnoj saradnji između javnih tužilaštava, koje bi mogle da se iskoriste i za olakšavanje saradnje u oblasti zaštite svedoka. Međunarodno udruženje tužilaca je globalna organizacija tužilaca. Osnovana je 1995. godine i ima 172 organizacije članice. Posvećena je postavljanju i podizanju nivoa standarda profesionalnog ponašanja i etike među tužiocima širom sveta, promovisanju vladavine prava, pravičnosti, nepristrasnosti i poštovanja ljudskih prava i unapređenja međunarodne saradnje u cilju borbe protiv kriminala. Udruženje ima određene materijale koji se koncentrišu na borbu protiv organizovanog kriminala, ratnih zločina i terorizma i koji sadrže informacije o zaštiti svedoka.

Eurojust je telo Evropske unije koje ima za cilj jačanje borbe protiv teškog organizovanog kriminala. Osnovano preko Saveta Evrope 2002. godine, sastoji se od javnih tužilaca, prekršajnih sudija ili policajaca ekvivalentne stručnosti koje svaka država članica šalje u skladu sa sopstvenim pravnim sistemom. Član 85 sporazuma o funkcionisanju Evropske unije uređuje da je misija Eurojusta da podrži i jača koordinaciju i saradnju između nacionalnih istražnih i tužilačkih organa o teškom kriminalu koji pogađa dve ili više država članica ili za koji je potrebno pokrenuti optužnicu na istim osnovama, na temelju operacija koje su izvele i informacija koje su prikupile vlasti obe države članice i Europol.

Eurojust tesno saraduje sa Evropskom pravosudnom mrežom (European Judicial Network, EJNI) koja predstavlja mrežu lica za kontakt za olakšavanje saradnje i uspostavljanje direktnih kontakata između pravosudnih organa država članica EU. Direktnim predstavljanjem država članica i trećih zemalja, EJNI olakšava kontakte između država u svim oblastima međunarodne pravne saradnje.

Europol je agencija za unutrašnje poslove Evropske unije. Europol pruža podršku državam članicama u borbi protiv terorizma, visokotehnološkog kriminala i drugih oblika teškog i organizovanog kriminala. Objavio je nekoliko dokumenata kao pomoć u zaštiti svedoka. „Osnovna načela policijske saradnje u oblasti zaštite svedoka u Evropskoj uniji” objavio je 2000. godine, da bi 2002. ovaj dokument pratio dokumentom pod nazivom „Zajednički kriterijumi za uvođenje svedoka u program zaštite”. takođe izdaje matricu učinka za procenu snage funkcije zaštite svedoka. Olakšava međunarodnu saradnju preko međusobne pomoći i doprinosi praktičnim savetima kao pomoć pri pojedinačnim slučajevima transfera zaštićenih lica.

Europol moderira Evropsku mrežu kontakt rukovodilaca jedinica za zaštitu svedoka. To je telo koje se sastoji od rukovodilaca nacionalnih jedinica za zaštitu svedoka na dobrovoljnoj bazi. Mreža je globalna stručna platforma za razmenu informacija i izradu smernica.

Tužilačka mreža Zapadnog Balkana ima cilj da pruža podršku tužiocima u sprečavanju i borbi protiv teškog i prekograničnog organizovanog kriminala i povezanih slučajeva korupcije sa prekograničnim implikacijama, kao i gašenje kriminalnih organizacija uključenih u nezakonitim prometom sa odredištem u EU, a naročito prometom vatrenim oružjem, drogom i ljudima. Međunarodne konvencije identifikuju zaštitu svedoka kao ključno oruđe naročito za borbu protiv ove vrste kriminala.

Balkanska mreža je organ koji moderira međunarodne sastanke između rukovodilaca jedinica za zaštitu svedoka na Balkanu. Osnovana u okviru projekta WINPRO, ona predstavlja forum za diskusiju o pitanjima zaštite svedoka i mrežu podrške kod obuke i razmene znanja.

ODELJAK IV – TABELA MATERIJALA

UJEDINJENE NACIJE	
Univerzalna deklaracija Ujedinjeni nacija o ljudskim pravima(1948)	http://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/
Deklaracija o osnovnim načelima pravde za žrtve zločina i zloupotrebe vlasti (Rezolucija Generalne skupštine 40/34).	http://www.un.org/documents/ga/res/40/a40r034.htm
Komisija Ujedinjenih nacija za prevenciju kriminala i krivično pravosuđe - „Priručnik o pravdi za žrtve”	https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/UNODC_Handbook_on_Justice_for_victims.pdf
Komisija Ujedinjenih nacija za prevenciju kriminala i krivično pravosuđe - „Vodič za kreatora politika”	http://gsdrc.org/document-library/guide-for-policy-makers-on-the-implementation-of-the-united-nations-declaration-of-basic-principles-of-justice-for-victims-of-crime-and-abuse-of-power/
Konvencija Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog i organizovanog kriminala 2000	https://www.unodc.org/unodc/en/organized-crime/intro/UNTOC.html#Fulltext
Kongres o prevenciji kriminaliteta i ophođenju prema učiniocima u Beču održan 2000. god	https://digitallibrary.un.org/record/432663/files/A_C_ONF.187_15-EN.pdf
Konvencija UN protiv korupcije iz 2004. god.	https://www.unodc.org/unodc/en/corruption/tools_and_publications/UN-convention-against-corruption.html
Kancelarija UN za pitanja droge i kriminala - model predloga zakona o zaštiti svedoka	https://www.un.org/ruleoflaw/blog/document/model-witness-protection-bill-2000/
Kancelarija UN za pitanja droge i kriminala - „Dobra praksa zaštite svedoka u krivičnim postupcima iz oblasti organizovanog kriminala”	http://www.unodc.org/documents/middleeastandnorthafrica/organised-crime/Good_Practices_for_the_Protection_of_Witnesses_in_Criminal_Proceedings_Involving_Organized_Crime.pdf
Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima deteta	https://www.unicef.org.uk/what-we-do/un-convention-child-rights/
Ekonomski i socijalni savet UN - „Smernice o pravosudnim pitanjima koja uključuju decu-žrtve i svedoke zločina 2005”	https://digitallibrary.un.org/record/558183?ln=en
Rimski statut Međunarodnog krivičnog suda	https://www.icc-cpi.int/nr/rdonlyres/ea9aef7-5752-4f84-be94-0a655eb30e16/0/rome_statute_english.pdf
SAVET EVROPE	
Rezolucija (77)27 o nadoknadi žrtvama zločina	https://rm.coe.int/16804f3e59
Preporuka br. R(85)11 o položaju žrtava u okviru krivičnog prava i krivičnog postupka	https://www.barobirlik.org.tr/dosyalar/duyurular/hsykkkanunteklifi/recR(85)11e.pdf
Preporuka br. R(87)21 o pomoći žrtvama i prevenciji viktimizacije	http://apav.pt/apav_v2/images/pdf/recom_CE_1987.pdf
Preporuka br. (97)13 o zastrašivanju svedoka i pravima odbrane	https://www.coe.int/t/dg1/legalcooperation/economiccrime/organisedcrime/Rec%20_2005_9.pdf
Preporuka br. R(2001)11 Komiteta ministara država članica o vodećim načelima za borbu protiv organizovanog kriminala	https://rm.coe.int/1680092b86
Preporuka br. R(2005)9 o zaštiti svedoka i saradnika pravde	https://www.coe.int/t/dg1/legalcooperation/economiccrime/organisedcrime/Rec%20_2005_9.pdf
Preporuka br. R(2006)8 Komiteta ministara država članica o pomoći žrtvama kriminala	https://victimsupport.eu/activeapp/wp-content/uploads/2012/09/Recommendation-Rec20068-of-the-Committee-of-Ministries_Council-of-Europe31.pdf

Revidirane smernice o zaštiti žrtava terorističkih napada iz 2017	https://rm.coe.int/protection-of-victims-of-terrorist-acts/168078ab54
EVROPSKA UNIJA	
Direktiva EU o žrtvama – 2012/29/Evropska unija	https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32012L0029&from=EN
SUDSKA PRAKSA ESLJ	
Kostovski protiv Kraljevine Holandije	http://www.worldlii.org/eu/cases/ECHR/1990/8.html
Vindiš protiv Republike Austrije	http://www.legal-tools.org/en/doc/3cf75f/
Lidi protiv Konfederacije Švajcarske	http://www.hr-dp.org/files/2013/09/11/CASE_OF_LUDI_v._SWITZERLAND_.pdf
Dorson protiv Kraljevine Holandije	http://www.hr-dp.org/files/2013/09/08/CASE_OF_DOORSON_v._THE_NETHERLANDS_.pdf
Jaloh protiv Savezne Republike Nemačke	http://www.bailii.org/eu/cases/ECHR/2006/721.html
Gefgen protiv Savezne Republike Nemačke	https://www.legal-tools.org/doc/cfe8d9/pdf/
Al-Kavaja and Taheri protiv Ujedinjenog kraljevstva	http://www.bailii.org/eu/cases/ECHR/2011/2127.html
Isgro protiv Republike Italije	https://www.legislationline.org/documents/id/17388
ZAKONODAVSTVO REPUBLIKE SRBIJE	
Zakonik o krivičnom postupku	https://www.mpravde.gov.rs/files/Criminal%20Procedure%20Code%20-%202012.pdf
Krivični zakonik	https://www.osce.org/serbia/18244?download=true
Zakon o programu zaštite učesnika u krivičnom postupku iz 2005. godine	https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:fprIGcu_YTIJ:https://www.mpravde.gov.rs/files/Law%2520on%2520the%2520Protection%2520Programme%2520for%2520Participants%2520in%2520Criminal%2520Proceedings_180411.doc+&cd=1&hl=en&ct=clnk&gl=uk&client=firefox-b

Ova publikacija pripremljena je uz podršku Evropske unije. Sadržaj publikacije je isključiva odgovornost Northern Ireland Co-operation Overseas (NI-CO) i WINPRO III tima i ni na koji način ne odražava stavove Evropske Unije.